

นวโกวาท

[หลักสูตรนักธรรมชั้นตรี]

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

ทรงแต่ง

ลิขสิทธิ

เป็นของ

มหามกุฏราชวิทยาลัย

พิมพ์ครั้งที่ ๗๙/๒๕๔๔

จำนวน ๑๐๐,๐๐๐ เล่ม

**รายนามพระกรรมการแผนกตำรา
ผู้ตรวจรับรองฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๗๙/๒๕๔๔**

๑. พระพรหมมุนี (จุนท์ พุทธิมคฺคฺโต ป.ธ. ๙) วัดบวรนิเวศวิหาร

สถิติในการพิมพ์

พิมพ์ครั้งที่	จำนวน	เล่ม	พิมพ์ครั้งที่	จำนวน	เล่ม
๕๐/๒๕๔๓	๓๐,๐๐๐	"	๕๑/๒๕๔๔	๓๐,๐๐๐	"
๕๒/๒๕๔๖	๓๐,๐๐๐	"	๕๓/๒๕๔๗	๓๐,๐๐๐	"
๕๔/๒๕๔๗	๑๕,๐๐๐	"	๕๕/๒๕๔๘	๑๕,๐๐๐	"
๕๖/๒๕๔๘	๒๐,๐๐๐	"	๕๗/๒๕๔๙	๒๐,๐๐๐	"
๕๘/๒๕๔๙	๒๐,๐๐๐	"	๕๙/๒๕๕๐	๓๐,๐๐๐	"
๖๐/๒๕๕๑	๓๐,๐๐๐	"	๖๑/๒๕๕๒	๔๐,๐๐๐	"
๖๒/๒๕๕๓	๑๐๐,๐๐๐	"	๖๓/๒๕๕๖	๑๐๐,๐๐๐	"
๖๔/๒๕๕๔	๑๐๐,๐๐๐	"	๖๕/๒๕๕๑	๑๕๐,๐๐๐	"
๖๖/๒๕๕๓	๑๕๐,๐๐๐	"	๖๗/๒๕๕๖	๑๕๐,๐๐๐	"
๖๘/๒๕๕๘	๑๕๐,๐๐๐	"	๖๙/๒๕๕๒๐	๒๐๐,๐๐๐	"
๗๐/๒๕๕๒๔	๑๐๐,๐๐๐	"	๗๑/๒๕๕๒๕	๑๐๐,๐๐๐	"
๗๒/๒๕๕๒๖	๑๐๐,๐๐๐	"	๗๓/๒๕๕๒๘	๑๐๐,๐๐๐	"
๗๔/๒๕๕๒๙	๑๕๐,๐๐๐	"	๗๕/๒๕๕๓๐	๒๐๐,๐๐๐	"
๗๖/๒๕๕๓๓	๒๐๐,๐๐๐	"	๗๗/๒๕๕๓๕	๒๐๐,๐๐๐	"
๗๘/๒๕๕๓๘	๒๐๐,๐๐๐	"	๗๙/๒๕๕๔๔	๑๐๐,๐๐๐	"

นวโกวาท (หลักสูตรนักธรรมชั้นตรี)

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ
 มหามกุฏราชวิทยาลัย
 นวโกวาท (หลักสูตรนักธรรมชั้นตรี).--
 พิมพ์ครั้งที่ ๗๙.-- กรุงเทพฯ :
 มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.
 112 หน้า
 I. ชื่อเรื่อง.

© สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ
 พิมพ์ครั้งที่ ๗๙/๒๕๔๔ จำนวน ๑๐๐,๐๐๐ เล่ม
 ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา พลอากาศเอก ทวีป หงสกุล
 พิมพ์ที่ โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย
 ๑๒๙ หมู่ ๓ ถ.สุขาภิบาล ต.ศาลายา
 อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม
 โทร. ๘๐๐๒๓๗๓-๔, ๘๘๙๒๘๓๐

คำชี้แจง

นวโกวาทเป็นหนังสือสำหรับศึกษาความรู้เบื้องต้นในพระพุทธศาสนา ซึ่งแพร่หลายมากที่สุด ได้ยืมว่าเดิมหนังสือนี้เกิดขึ้นเมื่อครั้งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เสด็จประทับอยู่ ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม (พ. ศ. ๒๔๔๒-๔) ได้ทรงเลือกแปลธรรมวินัยในพระไตรปิฎกสำหรับทรงสั่งสอนภิกษุสามเณรในวัดนั้น ผู้ศึกษาต้องจดไปท่องบ่นกันก่อน ต่อมาเมื่อเสด็จกลับมาประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหารแล้ว ก็ยังทรงสั่งสอนด้วยวิธีนั้น ภายหลังจึงรับสั่งให้รวบรวมข้อธรรมวินัยนั้น ๆ พิมพ์ขึ้นสำหรับเป็นแบบเรียนธรรมวินัยของมหามกุฏราชวิทยาลัยสืบมา เพราะนวโกวาทนี้ไม่ได้ทรงแต่งอย่างหนังสืออื่น จึงมีคำแปลชื่อธรรมบางอย่างในหมวดนั้น ๆ ต่างกันด้วยผลความ เหมือนกันด้วยอรรถรส.

ในการพิมพ์ครั้งที่ ๔/๒๔๔๗ และครั้งที่ ๑๒/๒๔๕๓ ได้ทรงแก้ไขเพิ่มเติม ตามที่ปรากฏในคำนำนั้นแล้ว. ต่อมาเมื่อครั้งที่ ๓๐/๒๔๖๘ และครั้งที่ ๓๗/๒๔๗๗ ก็มีแก้ไขเพิ่มเติมอีก ส่วนการพิมพ์ครั้งที่ ๓๘/๒๔๗๘ นี้ ได้ตั้งใจว่าจะพยายามรักษาแบบของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า ๆ ไว้ เพราะฉะนั้น แม้มีคำแปลชื่อธรรมต่างกันบ้างทั้งกล่าวแล้ว ก็คงไว้อย่างนั้น แต่คำใดที่สันนิษฐานได้ว่าเคลื่อนคลาดจากฉบับเดิมเพราะการพิมพ์เป็นต้น และเพราะประการอื่น ได้ปรับคำนั้น ๆ ให้เข้าแนวบาลีอรรถกถาและระเบียบ ไม่มีเพิ่มชื่อธรรมอื่นใดขึ้นอีก

เพราะได้เตรียมการแต่งธรรมวิภาคปริเฉทที่ ๑ มีอธิบายคุณธรรมวิภาค
ปริเฉทที่ ๒ ไว้ส่วนหนึ่งแล้ว ถ้ามีแก้ไขเพิ่มเติม จักทำในที่นั้น.

อนึ่ง เมื่อพิมพ์ครั้งที่ ๓๗/๒๔๗๗ พระราชสุธี (วิจิตร อาภากร
ป.ธ. ๕) วัดมหาธาตุ ได้รับมอบจากที่ประชุมคณะกรรมการตรวจชำระ
แบบเรียนให้ค้นหาที่มาแห่งธรรมนั้น ๆ มาลงไว้แผนก ๑ ส่วนในการ
พิมพ์ครั้งนี้ กรรมการกองตำราได้ค้นที่มาเพิ่มเติมและลงไว้ในที่สุดแห่ง
ชื่อธรรมนั้น ๆ ด้วยอักษรย่อนามคัมภีร์และเลขหน้าแห่งเคียงบ้างหลาย
แห่งบ้าง เพื่อเป็นหลักฐานและเป็นประโยชน์ในการสอบสวน ส่วนที่ยัง
ค้นไม่พบ ได้ปล่อยว่างไว้ก่อน.

ถึงอย่างไรก็ดี ข้าพเจ้าทั้งหลายได้จัดทำด้วยกุศลเจตนา หวังบูชา
พระคุณสมเด็จพระมหาสมณเจ้า ฯ พระองค์นั้น และมุ่งประโยชน์เกื้อกูล
แก่กุลบุตรทั้งหลาย ด้วยประการฉะนี้แล.

พระมหาทองสืบ จารุณโณ ป.ธ. ๕
หัวหน้ากองตำรา

มหามกุฏราชวิทยาลัย

๓ พฤศจิกายน ๒๔๗๘

คำนำ

(พิมพ์ครั้งที่ ๓๐/๒๕๖๘)

เมื่อสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงพระนิพนธ์หนังสือวินัยมุขขึ้นแล้ว ไม่ทันมีโอกาที่จะทรงแก้ไขสำนวนความเรียงในส่วนวินัยบัญญัติ ซึ่งปรากฏความแพกเพี้ยนบางบทบางตอนยากในการหมายใจสังเกตรูปความเมื่อเทียบเคียงของผู้แรกศึกษา ตลอดเวลาจนสิ้นพระชนม์ เห็นสมควรที่จะชำระอนุโลมตามเค้าเงื่อนแห่งวินัยมุข ข้าพเจ้าจึงแก้ไขให้สอดคล้องกันในส่วนเค้าความและคำที่เรียงนั้น ๆ ซึ่งอาศัยคำแปลในวินัยมุขเป็นหลัก.

พระศาสนโสภณ

วัดเทพศิรินทราวาส

วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๘

คำนำ

(พิมพ์ครั้งที่ ๑๒/๒๕๕๓)

เมื่อหนังสือฉบับที่ ๑๑ หหมดแล้ว จะได้พิมพ์ฉบับที่ ๑๒ ได้
เพิ่มหมวดธรรมที่สมควรจะรู้เข้าอีกหลายหมวด เพราะเห็นว่าหนังสือ
ได้ใช้แพร่หลาย ไม่เฉพาะแต่ภิกษุใหม่ ควรจะให้ความรู้กว้างขวาง
ออกไป. หมวดธรรมที่เพิ่มคราวนี้ ทุกะหมวด ๒ และหมวดธรรม
อันสงเคราะห์เข้าในโพธิปักขิยธรรมเป็นพื้น. เมื่อเพิ่มขึ้นดังนี้ ข้อศึกษา
ของภิกษุใหม่ก็มากขึ้น ภิกษุผู้มีสติปัญญาพอประมาณหรือค่อนข้างทราม
จะเรียนไม่จบก็อาจเป็นได้. เมื่อเป็นเช่นนั้น อุบายฉายะอาจารย์ผู้ฝึกหัด
จะตรวจธรรมบางหมวดที่ไม่ใช่สำหรับภิกษุใหม่ หรือที่มีซ้ำกับหมวดธรรม
อื่นบ้างแล้ว ไม่ใช่สอนก็ควร. นอกจากนี้ คราวนี้ยังได้แก้สำนวนใน
หนังสือด้วย.

กรมหลวงวชิรญาณวรโรรส

วัดบวรนิเวศวิหาร

วันที่ ๕ สิงหาคม ร.ศ. ๑๒๕

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

พระองค์ผู้ทรงประสิทธิ์ประสาทความเจริญแห่งวิชาการทางพระพุทธศาสนา

คำนำ

(พิมพ์ครั้งที่ ๔/๒๕๕๗)

แต่เดิม ในหนังสือนี้ ไม่ค่อยใช้ศัพท์บาลี แต่งขึ้นสำหรับเหมาะแก่ผู้เริ่มศึกษาในยุคนี้ ใช้บ้างแต่ในที่ที่ย่นความกำหนดหรือความจำเข้า ได้ดีกว่าใช้คำไทย ภายหลังหนังสือนี้แพร่หลายไปในหมู่ญาติโยมของผู้บวชใหม่ ผู้ใกล้ชิดมากต่างก็พอใจในความถุกแตงหนังสือนี้ แต่เห็นกันโดยมากกว่า ถ้าใช้ศัพท์บาลีเข้าช่วยจะดีขึ้นอีกมาก เหตุว่า คนชั้นผู้ใหญ่เคยศึกษาในศัพท์บาลี เมื่อไม่พบศัพท์บาลีก็ชักโห้ง. มักต้องนึกเทียบศัพท์บาลีก่อนจึงจะเข้าใจได้ตลอดที่ว่า ธรรมหมวดนั้น ๆ เดี๋ยวเอาพระบาลีหมวดนั้น ๆ ถึงการกำหนดหรือการจำแล้ว ท่านก็เห็นว่าศัพท์บาลีง่ายกว่า ยกขึ้นพูดก็สะดวกกว่า. หวังจะให้หนังสือนี้เป็นไปตามประสงค์ของคนชั้นผู้ใหญ่ด้วย จึงได้เติมศัพท์บาลีเข้าช่วยในหมวดธรรมที่มีคำบาลีสำหรับใช้เฉพาะศัพท์ เว้นไว้แต่หมวดธรรมที่จะต้องใช้คำผสมเป็นประโยค เช่นในอภิณหปัจเจกขณะข้อต้นว่า ชราธมฺโมมุหิ ชรํ อนตฺติโต ซึ่งแปลว่า เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ ในหมวดธรรมเช่นนี้ ยังคงใช้คำไทยล้วนตามเดิม จะใช้ประโยคบาลีเข้าช่วยก็จะกลายเป็นหนังสือสวทนต์แปลไป ผิดกับความประสงค์เดิม จะพาให้ผู้บวชใหม่ทอดลอยในการศึกษาพระธรรมวินัย ถึงศัพท์บาลีที่ใช้นั้นก็เรียงไว้ต่างวิธีกัน เรียงไว้ข้างต้นก็มี ข้างท้ายก็มี ที่เรียงไว้ข้างต้นนั้น

ผู้เริ่มศึกษาไม่ถนัดกำหนดหรือจำศัพท์บาลี จะงคเสีย กำหนดหรือจำแต่
 ความไทยก็ได้ ถ้ากำหนดหรือจำได้ถ้อย ก็เป็นอันได้ความรู้กว้างขวาง
 ออกไป จะอ่านหนังสือธรรม หรือฟังเทศนา ก็จะกำหนดได้ง่ายขึ้น
 ที่เรียงไว้ข้างทำนองนั้น เป็นศัพท์พิเศษใช้เฉพาะข้อความนั้น สมควรที่จะ
 รู้ไว้. ถึงท่านผู้เป็นอุปัชฌายะหรืออาจารย์ ผู้จะฝึกภิกษุสามเณรบวชใน
 สำนักของตน ก็ควรรู้จักผ่อนปรนฝึกฝนตามสมควรแก่อุปนิสัยของเธอ
 ทั้งหลาย ถือเอาความรู้ความเข้าใจพระธรรมวินัยเป็นประมาณ. เมื่อเป็น
 คราวที่ควรจะแก้ไขหนังสือฉบับนี้ใหม่ จึงได้เพิ่มหมวดธรรมที่สมควร
 อันยังไม่มีในนี้เข้าอีกบ้าง ทั้งเรียบเรียงใหม่ในพวกหนึ่ง ๆ ให้ลุ่มลึกไป
 โดยลำดับ จับแต่ง่ายไปหายาก เพื่อให้ง่ายแก่ผู้ยังจะต้องใช้ความจำเบื้องต้น
 หน้า. ฉบับใหม่นี้ได้แก้ไขเพิ่มเติมเพียงเท่านั้น.

กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส

วัดบวรนิเวศวิหาร

วันที่ ๓๐ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๓

คำนำ

(พิมพ์ครั้งที่ ๔/๒๕๔๒)

หนังสือเล่มนี้ เรียงย่อเกินประมาณดังนี้ สำหรับภิกษุสามเณร บวชใหม่, เพราะผู้บวชใหม่ย่อมบวชเพียงพรรษาเดียว คือสี่เดือนเป็น พิณ; อุปัชฌายะอาจารย์ผู้หวังความรู้แก่สัทธวิहारิกและอันเตวาสิก ต้อง หาอุบายสั่งสอนให้เขาได้ความรู้มากที่สุดตามแต่จะเป็นได้, ถ้าใช้แบบ สอนที่พิศการ เรียนรู้อย่างไม่ถึงไหนก็ถึงเวลาสึก จึงต้องใช้แบบย่อให้จุ ข้อความที่ควรจะศึกษา นี้เป็นเหตุเริ่มเรียงหนังสือเล่มนี้ขึ้น หนังสือนี้ ถึงเป็นแบบย่อ ถ้าเข้าใจวิธีสอน ก็ทำให้ภิกษุสามเณรผู้บวชใหม่เข้าใจ กว้างขวางได้เหมือนกัน ข้าพเจ้าได้ใช้ฝึกศิษย์ด้วยวิธีนี้จะกล่าวต่อไปนี้.

ให้ผู้ศึกษากำหนดจำหัวข้อในหนังสือเล่มนี้ให้ได้ตลอด เอาแต่ ใจความ ไม่ต้องจำถึงพยัญชนะ, แต่คนอ่านแล้วถอดใจความจำไว้ในใจ ไม่ได้ ยังต้องท่องเหมือนท่องสวคมนต์; กำหนดระยะให้ ๓ เดือน (ยก เดือนทันไว้สำหรับบุรพกิจอย่างอื่น), เดือนที่ ๒ วินัยบัญญัติ เดือนที่ ๓ ธรรมวิภาค, เดือนท้ายเมื่อจวนสึก กิหิปฏิบัติ. ผู้ประกอบด้วยสติปัญญา อุตสาหะกล้าทำได้เร็วกว่ากำหนด, ปานกลางก็พอทันกำหนด, ทรามก็ ไม่ทันกำหนด. ในระหว่างที่ศึกษาอยู่นั้น ในชั้นต้น เมื่อถึงกถาอะไร ได้สอบถามให้เล่าหัวข้อเหล่านั้นให้ฟังจนเห็นว่าชื่นใจแล้ว. ส่วนวินัย ให้ผู้เป็นปัญหาให้ตัดสิน, ปัญหาอื่นให้ตัดสินได้ด้วยเทียบตามแบบ

เช่น “ภิกษุพยาบาลคนไข้ วางยาผิด คนไข้ตาย, จะต้องปาราชิกหรือไม่ ?” ผู้ตอบต้องใคร่ครวญดูเจตนาของผู้วางยาว่า เหมือนกับเจตนาของผู้ที่กล่าวไว้ในแบบหรือไม่ ? เท่านั้นที่ตัดสินได้ ถึงธรรมวิภาคและกิริยาปฏิบัติก็มีปัญหาถามเหมือนกัน เช่น “อย่างไร ความคบสัตบุรุษเป็นกัน จึงเป็นเครื่องเจริญของมนุษย์ ?” ในที่นี้ผู้ตอบต้องอธิบายตามความเห็นของตนให้สมแก่รูปปัญหา. อีกข้อหนึ่ง “ทรัพย์ที่จับจ่ายด้วยประการใด จึงได้ชื่อว่าเป็นประโยชน์ ?” ในที่นี้ต้องเอากระทุ้ความในหมวดที่ว่าด้วยประโยชน์เกิดแต่การถือเอาโภคทรัพย์ มาอธิบายแก้ไขสมรูปปัญหา. เมื่อถึงกำหนด ได้มีการสอบความรู้ใน ๓ อย่างนั้น เพื่อเป็นอุบายให้เอาใจใส่ยิ่งขึ้น.

ยังมีวิธีที่ช่วยทำให้ผู้บวชใหม่ ได้ความรู้กว้างขวางออกไปกว่านี้อีก. ส่วนวินัย ตามปัญหาให้เทียบตามแบบไม่ได้ เช่น “ภิกษุตีเด็ก ต้องอาบัติอะไร ?” ในแบบมีแต่ว่าตีภิกษุต้องปาจิตตีย์. เช่นนี้ทำให้กันกว่าในสิกขาเล่มใหญ่^๑ พอพบแล้วก็จำได้ทันที. ส่วนธรรมวิภาคนั้นได้แจกกระทุ้พุทธภาษิต^๒ เช่น “คนล่องทุกข์ได้เพราะความเพียร, ได้ชื่อเสียงเพราะความสัตย์” วันละข้อ. แจกให้อย่างเดียวกันหมด ให้ไปแต่งแก้แล้วนำมาอ่านในที่ประชุมในกำหนด; ผู้แต่งต้องตริตrongด้วยน้ำใจให้เห็นเองก่อนว่า “ความเพียรเป็นเหตุ, ความล่องทุกข์เป็นผล. ความสัตย์เป็นเหตุ, ชื่อเสียงเป็นผล;” จึงจะเรียงความแต่งมาอ่านได้ ใน

๑. มหาชนธก, บุปผสิกขาวรรณนา, วินัยมฺข. ๒. วิธีสอนแบบนี้ ภายหลังได้ทรงรวบรวมขึ้นเป็นหนังสือพุทธศาสนสุภาษิต.

๒

เวลาที่อ่าน ต่างคนก็ต่างมุ่งฟังของกันและกัน. เมื่อใครอธิบายดี ก็
จำไว้, และที่สุดได้รับวินิจฉัย ว่าถูกหรือผิด. ข้อนี้เป็นเหตุให้ฉันคิดว่า
ข้อความในหนังสือธรรมมาอธิบาย ได้ความรู้กว้างขวางและตระตรองเห็น
ความดี เห็นความชั่ว ด้วยน้ำใจเอง.

หนังสือเล่มนี้ แต่งขึ้นสำหรับสอนภิกษุสามเณรบรรพชาใหม่ให้พอควร
แก่เวลาจะศึกษาได้ จึงตั้งชื่อว่า นวโกวาท และมีข้อความแต่โดยย่อ ๆ
เพียงเท่านั้น.

กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส

วัดบวรนิเวศวิหาร

วันที่ ๒๑ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๘

บัญชีเรื่อง

วินัยบัญญัติ

อนุศาสน์	๘	๑
สิกขา	๓	๑
อาบัติ	๗	๑
อาการที่ต้องอาบัติ	๖	๒
สิกขาบท	๒๒๗	๒
ปาราชิก	๔	๒
สังฆาทิเสส	๑๓	๓
อนิยต	๒	๔
นิสสัคคียปาจิตตีย์	๓๐	๔
จีวรวรรคที่	๑	๔
โกสียวรรคที่	๒	๗
ปัตตวรรคที่	๓	๘
ปาจิตตีย์	๔๒	๑๐
มุตสาทาวรรคที่	๑	๑๐
ภุตคามวรรคที่	๒	๑๑
โอวาทวรรคที่	๓	๑๒
โภชนวรรคที่	๔	๑๓

ญ

อเจลกวรรคที่	๕	๑๔
สุราปานวรรคที่	๖	๑๖
สัปปานวรรคที่	๗	๑๗
สหธรรมิกวรรคที่	๘	๑๘
รัตนวรรคที่	๙	๑๙
ปาฏิเทศนียะ	๙	๒๐
เสขียวัตถ์		๒๑
สารูปที่	๑	๒๑
โกชนปฏิสังขตที่	๒	๒๓
ธัมมเทศนาปฏิสังขตที่	๓	๒๔
ปกิณณกะที่	๔	๒๕
อธิกรณ์	๔	๒๖
อธิกรณ์สมณะ	๗	๒๖

ธรรมวิภาค

ทุกระ หมวด ๒

ธรรมมีอุปการะมาก	๒	๒๘
ธรรมเป็นโลกบาล	๒	๒๘
ธรรมอันทำให้งาม	๒	๒๘
บุคคลหาได้ยาก	๒	๒๘

ติกะ หมวด ๓

รตนะ	๓	๒๙
คุณของรตนะ	๓	๒๙
อาการที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน	๓	๒๙
โอวาทของพระพุทธเจ้า	๓	๓๐
ทุจริต	๓	๓๐
สุจริต	๓	๓๑
อกุศลมูล	๓	๓๑
กุศลมูล	๓	๓๒
สัพปุริสบัญญัติ	๓	๓๒
อับันณกปฏิบัติ	๓	๓๒
บุญกิริยาวัตถุ	๓	๓๓
สามัญลักษณะ	๓	๓๓

ฎ

จตุกกะ หมวด ๔

วุฑฒิ	๔	๓๔
จักร	๔	๓๔
อกติ	๔	๓๕
อันตรายของภิกษุสามเณรผู้บวชใหม่ ๔		๓๕
ปธาน	๔	๓๕
อธิษฐานธรรม	๔	๓๖
อิทธิบาท	๔	๓๖
ควรทำความไม่ประมาทในที่ ๔ สถาน		๓๖
ปาริสุทธิศีล	๔	๓๗
อารักขกัมมัฏฐาน	๔	๓๘
พรหมวิหาร	๔	๓๘
สติปัฏฐาน	๔	๓๙
ธาตุกัมมัฏฐาน	๔	๓๙
อริยสัจ	๔	๔๐

บัญญัติกะ หมวด ๕

อนันตริยกรรม	๕	๔๒
ภิกษุหัจฉเวกชน	๕	๔๒
เวสัชชกรณธรรม	๕	๔๓
องค์แห่งภิกษุใหม่	๕	๔๓

๖

องค์แห่งธรรมกถึก	๕	๔๔
ธัมมัสสวนานิสงส์	๕	๔๔
พละ	๕	๔๕
นิวรรณ์	๕	๔๕
ขันธ	๕	๔๕

ฉักกะ หมวด ๖

การวะ	๖	๔๗
สาราณียธรรม	๖	๔๗
อายตนะภายใน	๖	๔๘
อายตนะภายนอก	๖	๔๘
วิญญาณ	๖	๔๘
สัมผัส	๖	๔๘
เวทนา	๖	๕๐
ธาตุ	๖	๕๐

สัตตกะ หมวด ๗

อปริหานิยธรรม	๗	๕๑
อริยทรัพย์	๗	๕๒
สัพฺปริสฺสธรรม	๗	๕๒
สัพฺปริสฺสธรรมอีก	๗	๕๓
โพชฌงค์	๗	๕๔

อัฐกะ หมวด ๘

โลกธรรม	๘	๕๕
ลักษณะกัณฐิณธรรมวินัย	๘	๕๕
มรรคม็องค์	๘	๕๖

นวกะ หมวด ๕

มละ	๙	๕๗
-----	---	----

ทศกะ หมวด ๑๐

อกุศลกรรมบถ	๑๐	๕๘
กุศลกรรมบถ	๑๐	๕๙
บุญกิริยาวัตถุ	๑๐	๕๙
ธรรมที่บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ	๑๐	๖๐
นาถกรรมธรรม	๑๐	๖๑
กถาวัตถุ	๑๐	๖๒
อนุสสติ	๑๐	๖๓

ปกิณณกะ หมวดเบ็ดเตล็ด

อุปกิเลส	๑๖	๖๔
โพธิปักขิยธรรม	๓๗	๖๕

คหิปฏิบัติ

จตุกกะ

กรรมกิลเลส	๔	๖๖
อบายมุข	๔	๖๖
ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์	๔	๖๗
สัมปรายิกัตถประโยชน์	๔	๖๗
มิตตปฏิรูป	๔	๖๘
คนปอกกลอกมีลักษณะ	๔	๖๘
คนตีแต่พุงมีลักษณะ	๔	๖๘
คนหัวประจบมีลักษณะ	๔	๖๘
คนชักชวนในทางฉิบหายมีลักษณะ	๔	๖๘
มิตรแท้	๔	๖๘
มิตรมีอุปการะมีลักษณะ	๔	๖๘
มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์มีลักษณะ	๔	๗๐
มิตรแนะนำประโยชน์มีลักษณะ	๔	๗๐
มิตรมีความรักใคร่มีลักษณะ	๔	๗๐
สังกหวัดตุ	๔	๗๑
สุขของกฤหัสถ์	๔	๗๑
ความปรารถนาของบุคคลในโลกที่ได้สัมหมายด้วยยาก	๔	๗๑
ธรรมเป็นเหตุให้สัมหมาย	๔	๗๒

ตระกูลอันมั่งคั่งจะตั้งอยู่นานไม่ได้เพราะสถาน ๔	๗๒
ธรรมของพรവാส ๔	๗๒

ปัญจกะ

ประโยชน์เกิดแต่การถือโภคทรัพย์ ๕	๗๓
ศีล ๕	๗๓
มิจฉาวนิชชา ๕	๗๔
สมบัติของอุบาสก ๕	๗๔

ฉักกะ

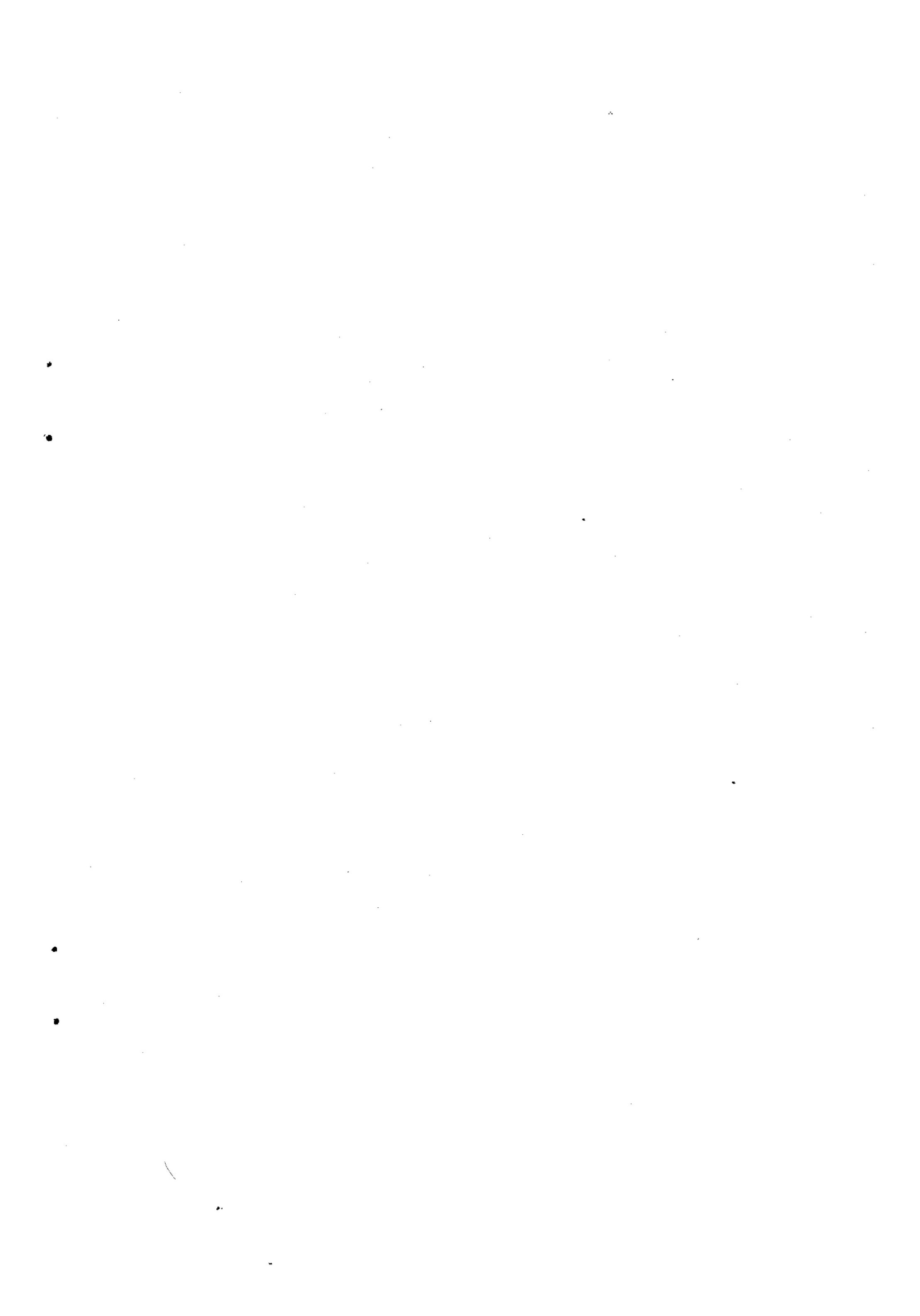
ทศ ๖	๗๕
บุตรพึงบำรุงมารดาบิดาค้ำช่วยสถาน ๕	๗๕
มารดาบิดาอนุเคราะห์บุตรค้ำช่วยสถาน ๕	๗๕
ศิษย์พึงบำรุงอาจารย์ค้ำช่วยสถาน ๕	๗๖
อาจารย์อนุเคราะห์ศิษย์ค้ำช่วยสถาน ๕	๗๖
สามีพึงบำรุงภรรยาค้ำช่วยสถาน ๕	๗๖
ภรรยาอนุเคราะห์สามีค้ำช่วยสถาน ๕	๗๗
กุลบุตรพึงบำรุงมิตรค้ำช่วยสถาน ๕	๗๗
มิตรอนุเคราะห์กุลบุตรค้ำช่วยสถาน ๕	๗๗
นายพึงบำรุงบ่าวค้ำช่วยสถาน ๕	๗๘
บ่าวอนุเคราะห์นายค้ำช่วยสถาน ๕	๗๘
กุลบุตรพึงบำรุงสมณพราหมณ์ค้ำช่วยสถาน ๕	๗๘

ก

สมณพราหมณ์อนุเคราะห์กุลบุตรด้วยสถาน ๖	๗๕
อธิบายมุข ๖	๗๕
ค้ำน้ำเมาที่มีโทษ ๖	๘๐
เที่ยวกลางคืนมีโทษ ๖	๘๐
เที่ยวดูการเล่นมีโทษตามวัตถุที่ไปดู ๖	๘๐
เล่นการพนันมีโทษ ๖	๘๑
คบคนชั่วเป็นมิตรมีโทษตามบุคคลที่คบ ๖	๘๑
เกียจคร้านทำการงานมีโทษ ๖	๘๒

อักษรย่อบอกนามกัมภีร์

อง.	อญจก.	องคุตตรนิกาย	อญจกนิปาต
อง.	จตุกก.	„	จตุกกนิปาต
อง.	ฉกก.	„	ฉกกนิปาต
อง.	ติก.	„	ติกนิปาต
อง.	ทสก.	„	ทสกนิปาต
อง.	ทุก.	„	ทุกนิปาต
อง.	ปญจก.	„	ปญจกนิปาต
อง.	สตตก.	„	สตตกนิปาต
ช.	อิติ.	ชุตทุกนิกาย	อิติวุตทุก
ช.	ช.	„	ชุตทุกปาซ
ที.	ปาฎิ.	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวคค
ที.	มหา.	„	มหาวคค
ม.	อุป.	มชฺฉิมนิกาย	อุปริปณฺณาสก
ม.	มู.	„	มูลปณฺณาสก
อภิ.	วิภงก.	อภิธมฺมปิฎก	วิภงก
วิ.	ฉอนฺตฺสฺสตี. ปจฺม.	วิสุทฺธิมคฺค	ฉอนฺตฺสฺสตีนิทฺเทศ ปจฺมภาค
วิ.	สีล. ปจฺม.	„	สีลนิทฺเทศ ปจฺมภาค
สั.	นิ.	สัยฺยตฺตนิกาย	นิทานวคค
สั.	มหา.	„	มหาวารวคค
สั.	ส.	„	สคาถวคค
สั.	สพ.	„	สพายตฺนวคค

นวโกวาท วินัยบัญญัติ

อนุศาสน์ ๘ อย่าง นิสสัย ๔ อกรณียกิจ ๔

ปัจจัยเครื่องอาศัยของบรรพชิต เรียกนิสสัย มี ๔ อย่าง คือ เที่ยวบิณฑบาต ๑ นุ่งห่มผ้าบังสุกุล ๑ อยู่โคนไม้ ๑ ฉนียาคองค้ว น้ามุตรเน่า ๑.

กิจที่ไม่ควรทำ เรียกอกรณียกิจ มี ๔ อย่าง คือ เสพเมถุน ๑ ลักของเขา ๑ ม่าสัตว์ ๑ พุดอวคคุณพิเศษที่ไม่มีในตน ๑ กิจ ๔ อย่างนี้ บรรพชิตทำไม่ได้.

สิกขาของภิกษุมิ ๓ อย่าง

คือ ศีล สมาธิ บัญญา. ความสำรวมกายวาจาให้เรียบร้อย ชื่อว่า ศีล. ความรักษาใจมั่น ชื่อว่าสมาธิ. ความรอบรู้ในกองสังขาร ชื่อว่าบัญญัติ.

โทษที่เกิดเพราะความละเมิดในข้อที่พระพุทธเจ้าห้าม เรียกว่า อาบัติ. อาบัตินั้นว่าโดยชื่อ มี ๗ อย่าง คือ ปาราชิก ๑ สังฆาทิเสส ๑ ฤทธัจจย ๑ ปาจิตตีย์ ๑ ปาฏิเทสนียะ ๑ ทุกกฏ ๑ ทุพภาสิต ๑.

ปาราชิกนั้น ภิกษุต้องเข้าแล้วขาดจากภิกษุ. สังฆาทิเสสนั้น ต้องเข้าแล้ว ต้องอยู่กรรมจึงพ้นได้. อาบัติอีก ๕ อย่างนั้น ภิกษุ ต้องเข้าแล้ว ต้องแสดงต่อหน้าสงฆ์หรือคณะหรือภิกษุรูปใดรูปหนึ่งจึง พ้นได้.

อาการที่ภิกษุจะต้องอาบัติเหล่านี้ ๖ อย่าง คือ ต้องกัวยไม่ละอาย ๑ ต้องกัวยไม่รู้ว่สิ่งนี้จะเป็นอาบัติ ๑ ต้องกัวยสงสัยแล้วขึ้นทำลง ๑ ต้อง กัวยสำคัญว่าควรในของที่ไม่ควร ๑ ต้องกัวยสำคัญว่าไม่ควรในของที่ ควร ๑ ต้องกัวยลืมนสติ ๑.

ข้อที่พระพุทธเจ้าห้าม ซึ่งยกขึ้นเป็นสิกขาบท ที่มาในพระ- ปาติโมกข์ ๑ ไม่ได้มาในพระปาติโมกข์ ๑.

สิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์นั้น คือ ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ อนินยต ๒ นิสสัคคิยปาจิตตีย์ ๓๐ ปาจิตตีย์ ๙๒ ปาฏิเทสนีเย ๔ เสนขิเย ๗๕ รวมเป็น ๒๒๐ นับทั้งอธิกรณสมณะกัวยเป็น ๒๒๗.

ปาราชิก ๔

๑. ภิกษุเสพเมถุน ต้องปาราชิก.
๒. ภิกษุถือเอาของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ได้ราคา ๕ มาสก ต้องปาราชิก.
๓. ภิกษุเกล้งฆ่ามนุษย์ให้ตาย ต้องปาราชิก.
๔. ภิกษุอวดอุตตริมนุสสรธรรม (คือธรรมอันยิ่งของมนุษย์) ที่ ไม่มีในตน ต้องปาราชิก.

สังฆาทิเสส ๑๓

๑. ภิกษุแก่งทำให้ น้ำอสุจิกเลื้อน ต้องสังฆาทิเสส.
๒. ภิกษุมีความกำหนัดอยู่ จับต้องกายหญิง ต้องสังฆาทิเสส.
๓. ภิกษุมีความกำหนัดอยู่ พุกเกยวหญิง ต้องสังฆาทิเสส.
๔. ภิกษุมีความกำหนัดอยู่ พุกหล่อให้หญิงบำเรอตนด้วยกาม
ต้องสังฆาทิเสส.
๕. ภิกษุชักสือให้ชายหญิงเป็นผัวเมียกัน ต้องสังฆาทิเสส.
๖. ภิกษุสร้างกุฎีที่ต้องก่อและโบกด้วยปูนหรือดิน ซึ่งไม่มีใคร
เป็นเจ้าของ จำเพาะเป็นที่อยู่ของตน ต้องทำให้ได้ประมาณ โดยยาว
เพียง ๑๒ คืบพระศุกต โดยกว้างเพียง ๗ คืบ วัตในร่วมใน และ
ต้องให้สงฆ์แสดงที่ให้ก่อน ถ้าไม่ให้สงฆ์แสดงที่ให้ก็ดี ทำให้เกินประมาณ
ก็ดี ต้องสังฆาทิเสส.
๗. ถ้าที่อยู่ซึ่งจะสร้างชั้นนั้น มีทายกเป็นเจ้าของ ทำให้เกิน
ประมาณนั้นได้ แต่ต้องให้สงฆ์แสดงที่ให้ก่อน ถ้าไม่ให้สงฆ์แสดงที่
ให้ก่อน ต้องสังฆาทิเสส.
๘. ภิกษุโกรธเคือง แก่งใจภิกษุอื่นด้วยอาบัติปาราชิกไม่มีมูล
ต้องสังฆาทิเสส.
๙. ภิกษุโกรธเคือง แก่งหาเลสใจภิกษุอื่นด้วยอาบัติปาราชิก
ต้องสังฆาทิเสส.

๑๐. ภิกษุพากเพียรเพื่อจะทำลายสงฆ์ให้แตกกัน ภิกษุอื่นห้าม
ไม่ฟัง สงฆ์สวดกรรมเพื่อจะให้ละข้อที่ประพฤตินั้น ถ้าไม่ละ ต้อง
สังฆาทิเสส.

๑๑. ภิกษุประพฤติดำเนินตามภิกษุผู้ทำลายสงฆ์นั้น ภิกษุอื่นห้าม
ไม่ฟัง สงฆ์สวดกรรมเพื่อจะให้ละข้อที่ประพฤตินั้น ถ้าไม่ละ ต้อง
สังฆาทิเสส.

๑๒. ภิกษุว่ายากสอนยาก ภิกษุอื่นห้ามไม่ฟัง สงฆ์สวดกรรม
เพื่อจะให้ละข้อที่ประพฤตินั้น ถ้าไม่ละ ต้องสังฆาทิเสส.

๑๓. ภิกษุประทุษร้ายตระกูล คือประจบคฤหัสถ์ สงฆ์ไล่เสียจาก
วัด กลับว่าติเตียนสงฆ์ ภิกษุอื่นห้ามไม่ฟัง สงฆ์สวดกรรมเพื่อจะให้
ละข้อที่ประพฤตินั้น ถ้าไม่ละ ต้องสังฆาทิเสส.

อนियต ๒

๑. ภิกษุหนึ่งในที่ลับตา กับหญิงสองต่อสอง ถ้ามีคนทีควรเชื่อได้
มาพุกขึ้นด้วยกรรม ๓ อย่าง คือ ปาราชิก หรือสังฆาทิเสส หรือปาจิตติย
อย่างใดอย่างหนึ่ง ภิกษุรับอย่างใด ให้ปรับอย่างนั้น หรือเชื่อว่า
จำเพาะกรรมอย่างใด ให้ปรับอย่างนั้น.

๒. ภิกษุหนึ่งในที่ลับตา กับหญิงสองต่อสอง ถ้ามีคนทีควรเชื่อได้
มาพุกขึ้นด้วยกรรม ๒ อย่าง คือ สังฆาทิเสส หรือปาจิตติย อย่างใด
อย่างหนึ่ง ภิกษุรับอย่างใด ให้ปรับอย่างนั้น หรือเชื่อว่าจำเพาะ
กรรมอย่างใด ให้ปรับอย่างนั้น.

นิสสัยกติกายาจิตตีย์ ๓๐ แบ่งเป็น ๓ วรรค

มีวรรคละ ๑๐ สิกขาบท

จิวรรคที่ ๑

๑. ภิกษุทรงอธิเรกจีวรได้เพียง ๑๐ วันเป็นอย่างยิ่ง ถ้าล่วง ๑๐ วันไป ต้องนิตสัยกติกายาจิตตีย์.
๒. ภิกษุอยู่ปราศจากไตรจีวรแม้คืนหนึ่ง ต้องนิตสัยกติกายาจิตตีย์ เว้นไว้แต่ได้สมมติ.
๓. ถ้าผ้าเกิดขึ้นแก่ภิกษุ ๆ ประสงค์จะทำจีวร แต่ยังไม่พอ ถ้ามีที่หวังว่าจะได้มาอีก ฟังเก็บผ้านั้นไว้ได้เพียงเดือนหนึ่งเป็นอย่างยิ่ง ถ้าเก็บไว้ให้เกินเดือนหนึ่งไป แม้ถึงยังมีที่หวังว่าจะได้อยู่ ต้อง นิตสัยกติกายาจิตตีย์.
๔. ภิกษุใช้นางภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติ ให้ซักกัฏฐิ ไห้อมกัฏฐิ ให้ ทูบกัฏฐิ ซึ่งจีวรเก่า ต้องนิตสัยกติกายาจิตตีย์.
๕. ภิกษุรับจีวรแต่มีอนางภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติ เว้นไว้แต่แลกเปลี่ยนกัน ต้องนิตสัยกติกายาจิตตีย์.
๖. ภิกษุขอจีวรต่อภุคฺคหัตถ์ผู้ไม่ใช่ญาติไม่ใช่ปวารณา ได้มา ต้อง นิตสัยกติกายาจิตตีย์ เว้นไว้แต่มีสมณัที่จะขอจีวรได้ คือ เวลาภิกษุมิ จีวรอันโจรลักไป หรือมีจีวรอันฉิบหายเสีย.

๗. ในสมัยเช่นนั้น จะขอเขาได้ก็เพียงผ้าถุงผ้าห่มเท่านั้น ถ้าขอให้เกินกว่านั้น ได้มา ต้องนิสสัคกียปาจิตตีย์.

๘. ถ้ากฤหัสถ์ที่ไม่ใช่ญาติไม่ใช่ปวารณา เขาพูดว่า เขาจะถวายจีวรแก่ภิกษุชื่อนี้ ภิกษุนั้นทราบความแล้ว เข้าไปพูดให้เขาถวายจีวรอย่างนั้นอย่างนี้ ที่มีราคาแพงกว่าดีกว่าที่เขากำหนดไว้เดิม ได้มา ต้องนิสสัคกียปาจิตตีย์.

๙. ถ้ากฤหัสถ์ผู้จะถวายจีวรแก่ภิกษุมีหลายคน แต่เขาไม่ใช่ญาติไม่ใช่ปวารณา ภิกษุไปพูดให้เขารวมทุนเข้าเป็นอันเดียวกัน ให้ซื้อจีวรที่แพงกว่าดีกว่าที่เขากำหนดไว้เดิม ได้มา ต้องนิสสัคกียปาจิตตีย์.

๑๐. ถ้าใคร ๆ นำทรัพย์มาเพื่อค่าจีวรแล้วตามภิกษุว่า ใครเป็นไวยาวัจจรของเธอ ถ้าภิกษุต้องการจีวร ก็พึงแสดงคนวัดหรืออุบาสกว่า ผู้นี้เป็นไวยาวัจจรของภิกษุทั้งหลาย ครั้นเขามอบหมายไวยาวัจจรมันแล้ว สั่งภิกษุว่า ถ้าต้องการจีวร ให้เข้าไปหาไวยาวัจจร ภิกษุนั้นพึงเข้าไปหาเขาแล้วทวงว่า เราต้องการจีวร ทั้งนี้ได้ ๓ ครั้ง ถ้าไม่ได้จีวร ไปยืนแต่พอเขาเห็นได้ ๖ ครั้ง ถ้าไม่ได้ขึ้นไปทวงให้เกิน ๓ ครั้ง ยืนเกิน ๖ ครั้ง ได้มา ต้องนิสสัคกียปาจิตตีย์. ถ้าไปทวงและยืนครบกำหนดแล้วไม่ได้จีวร จำเป็นต้องไปบอกเจ้าของเดิมว่า ของนั้นไม่สำเร็จประโยชน์แก่ตน ให้เขาเรียกเอาของเขาคืนมาเสีย.

โกสยวรรคที่ ๒

๑. ภิกษุหล่อสันถักด้วยขนเจียมเจือด้วยไหม ต้องนิสสัคคียปาจิตตีย์.
๒. ภิกษุหล่อสันถักด้วยขนเจียมกำลวน ต้องนิสสัคคียปาจิตตีย์.
๓. ภิกษุจะหล่อสันถักใหม่ ฟังใช้ขนเจียมกำ ๒ ส่วน ขนเจียมขาวส่วนหนึ่ง ขนเจียมแคงส่วนหนึ่ง ถ้าใช้ขนเจียมกำเกิน ๒ ส่วนขึ้นไป ต้องนิสสัคคียปาจิตตีย์.
๔. ภิกษุหล่อสันถักใหม่แล้ว ฟังใช้ให้ได้ ๖ ปี ถ้ายังไม่ถึง ๖ ปี หล่อใหม่ ต้องนิสสัคคียปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่ได้สมมติ.
๕. ภิกษุจะหล่อสันถัก ฟังตัดเอาสันถักเก่าคืบหนึ่งโดยรอบมา ปนลงในสันถักที่หล่อใหม่ เพื่อจะทำลายให้เสียสี ถ้าไม่ทำดังนี้ ต้องนิสสัคคียปาจิตตีย์.
๖. เมื่อภิกษุเดินทางไกล ถ้ามีใครถวายขนเจียม ต้องการก็รับได้ ถ้าไม่มีใครนำมา นำมาเองได้เพียง ๓ โยชน์ ถ้าให้เกิน ๓ โยชน์ไป ต้องนิสสัคคียปาจิตตีย์.
๗. ภิกษุใช้นางภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติ ให้ชกก็ดี ให้ย้อมก็ดี ให้สาวกก็ดี ซึ่งขนเจียม ต้องนิสสัคคียปาจิตตีย์.
๘. ภิกษุรับเองก็ดี ใช้ให้ผู้อื่นรับก็ดี ซึ่งทองและเงิน หรือยินดีทองและเงินที่เขาเก็บไว้เพื่อตน ต้องนิสสัคคียปาจิตตีย์.

๙. ภิษุทำการซื้อขายด้วยรูปียะ คือของที่เขาใช้เป็นทองและเงิน
ต้องนิสศกียปาจิตตีย์.

๑๐. ภิษุแลกเปลี่ยนสิ่งของกับกฤหัสถ์ ต้องนิสศกียปาจิตตีย์.

บัตตวรรกที่ ๓

๑. บาตรนอกจากบาตรอธิษฐานเรียกอธิเรกบาตร อธิเรกบาตร
นั้น ภิษุเก็บไว้ได้เพียง ๑๐ วันเป็นอย่างยิ่ง ถ้าให้ล่วง ๑๐ วันไป ต้อง
นิสศกียปาจิตตีย์.

๒. ภิษุมีบาตรรั่วยังไม่ถึง ๑๐ นิ้ว ขอบาตรใหม่แต่กฤหัสถ์
ที่ไม่ใช่ญาติไม่ใช่ปวารณา ไก่มา ต้องนิสศกียปาจิตตีย์.

๓. ภิษุรับประเคนเภสัชทั้ง ๕ คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน
น้ำผึ้ง น้ำอ้อย แล้วเก็บไว้จนได้เพียง ๗ วันเป็นอย่างยิ่ง ถ้าให้ล่วง
๗ วันไป ต้องนิสศกียปาจิตตีย์.

๔. เมื่อฤดูร้อนยังเหลืออยู่อีกเดือนหนึ่ง คือตั้งแต่แรมค่ำหนึ่ง
เดือน ๗ จึงแสวงหาผ้าอาบหน้าฝนได้ เมื่อฤดูร้อนเหลืออยู่อีกถึงเดือน
คือตั้งแต่ขึ้นค่ำหนึ่งเดือน ๘ จึงทำนุงได้ ถ้าแสวงหาหรือทำนุงให้ช้ากว่า
กำหนดนั้นเข้ามา ต้องนิสศกียปาจิตตีย์.

๕. ภิษุให้จีวรแก่ภิษุอื่นแล้ว โกรธ ซิงเอาคืนมาเองก็ดี ใช้
ให้ผู้อื่นซิงเอามาก็ดี ต้องนิสศกียปาจิตตีย์.

๖. ภิษุขอค้ายแต่กฤหัสถ์ที่ไม่ใช่ญาติไม่ใช่ปวารณา เอามาให้
ช่างหูกทอเป็นจีวร ต้องนิสศกียปาจิตตีย์.

๗. ถ้ากฤหัสถ์ที่ไม่ใช่ญาติไม่ใช่ปวาราณา ตั้งให้ช่างหูกทอจีวร เพื่อจะถวายแก่ภิกษุ ถ้าภิกษุไปกำหนดให้เขาทำให้ดีขึ้นด้วยจะให้รางวัลแก่เขา ต้องนิสสัคคียปาจิตตีย์.

๘. ถ้าอีก ๑๐ วันจะถึงวันปวาราณา คือตั้งแต่วัน ๖ ค่ำ เดือน ๑๑ ถ้าทายกริบจะถวายผ้าจ่านำพรรษา ก็รับเก็บไว้ได้ แต่ถ้าเก็บไว้เกินกาลจีวรไป ต้องนิสสัคคียปาจิตตีย์. กาลจีวรนั้นดังนี้ ถ้าจำพรรษาแล้วไม่ได้กรานกฐิน นับแต่วันปวาราณาไปเดือนหนึ่ง คือตั้งแต่แรมค่ำหนึ่ง เดือน ๑๑ ถึงกลางเดือน ๑๒ ถ้าได้กรานกฐินนับแต่วันปวาราณาไป ๕ เดือน คือตั้งแต่แรมค่ำหนึ่งเดือน ๑๑ ถึงกลางเดือน ๔.

๙. ภิกษุจำพรรษาในเสนาสนะป่าซึ่งเป็นที่เปลี่ยว ออกพรรษาแล้ว อยากจะเก็บไตรจีวรผืนใดผืนหนึ่งไว้ในบ้าน เมื่อมีเหตุก็เก็บไว้ได้เพียง ๖ คืบเป็นอย่างยิ่ง ถ้าเก็บไว้ให้เกิน ๖ คืบไป ต้องนิสสัคคียปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่ได้สมมติ.

๑๐. ภิกษุรู้ยู่ น้อมลาภที่เขาจะถวายสงฆ์มาเพื่อตน ต้องนิสสัคคียปาจิตตีย์.

ปาจิตตีย์ ๘๒ สิกขาบท

มุตสาทาพรรคที่ ๑ มี ๑๐ สิกขาบท

๑. พุคฺคปตฺตํ ท้องปาจิตตีย์.
๒. ท้าภิกษุ ท้องปาจิตตีย์.
๓. ส่อเสียดภิกษุ ท้องปาจิตตีย์.
๔. ภิกษุสอนธรรมแก่อนุปสัมบัน ถ้าว่าพร้อมกัน ท้องปาจิตตีย์.
๕. ภิกษุนอนในที่มุงที่บังอันเดียวกันกับอนุปสัมบัน เกิน ๓ คืนขึ้นไป ท้องปาจิตตีย์.
๖. ภิกษุนอนในที่มุงที่บังอันเดียวกันกับผู้หญิง แม้ในคืนแรก ท้องปาจิตตีย์.
๗. ภิกษุแสดงธรรมแก่ผู้หญิง เกินกว่า ๖ คำขึ้นไป ท้องปาจิตตีย์. [๑]
๘. ภิกษุบอกอุตฺตริมนุสฺสธรรมที่มีจริง แก่อนุปสัมบัน ท้องปาจิตตีย์.
๙. ภิกษุบอกอาบัติชั่วหยาบของภิกษุอื่นแก่อนุปสัมบัน ท้องปาจิตตีย์. [๒]
๑๐. ภิกษุขุดเองกัถิ ไซ้ให้ผู้อื่นขุดกัถิ ซึ่งแผ่นดิน ท้องปาจิตตีย์.

๑. เว้นไว้แต่มีบุรุษผู้รู้เคียงสาอยู่ด้วย. ๒. เว้นไว้แต่ได้สมมติ.

ภุคคามวรรคที่ ๒ มี ๑๐ สิกขาบท

๑. ภิกษุพราภของเขี้ยวซึ่งเกิดอยู่กับที่ ให้หลุดจากที่ ต้องปาจิตตีย์.
๒. ภิกษุประพฤตินาจาร สงฆ์เรียกตัวมาถาม แกล้งพุกกลบ-เกลื่อนกัถิ นิ่งเสียไม่พุกกัถิ ถ้สงฆ์สวคประกาศข้อความนั้นจบ ต้องปาจิตตีย์.
๓. ภิกษุติเตยนภิกษุอื่นที่สงฆ์สมมติให้เป็นผู้ทำการสงฆ์ ถ้เธอทำโดยชอบ ติเตยนเปล่่า ๆ ต้องปาจิตตีย์.
๔. ภิกษุเอาเตียง ถ้ พุก เก้าอี้ ของสงฆ์ไปตั้งในที่แจ้งแล้ว เมื่อหลีกไปจากที่นั้น ไม่เก็บเองกัถิ ไม่ใช่ให้ผู้อื่นเก็บกัถิ ไม่มอบหมายแก่ผู้อื่นกัถิ ต้องปาจิตตีย์.
๕. ภิกษุเอาที่นอนของสงฆ์ปูนอนในกุฎิสงฆ์แล้ว เมื่อหลีกไปจากที่นั้น ไม่เก็บเองกัถิ ไม่ใช่ให้ผู้อื่นเก็บกัถิ ไม่มอบหมายแก่ผู้อื่นกัถิ ต้องปาจิตตีย์.
๖. ภิกษุรู้ยู่ว่ กุฎินี้มีผู้อยู่ก่อน แกล้งไปนอนเบียด ถ้วยหวังจะให้ผู้อยู่ก่อนกับแคบใจเข้าก็จะหลีกไปเอง ต้องปาจิตตีย์.
๗. ภิกษุโกรธเคืองภิกษุอื่น จุกครว้ไล่ออกจากกุฎิสงฆ์ ต้องปาจิตตีย์.
๘. ภิกษุนั่งทับกัถิ นอนทับกัถิ บนเตียงกัถิ บนตั่งกัถิ อันมีเท้าไม้ได้ตรึงให้แน่น ซึ่งเขาวางไว้บนร่างร่่านที่เขาเก็บของในกุฎิ ต้องปาจิตตีย์.

๙. ภิกษุจะเอาดินหรือปูนโบกหลังคากุฏิ พึงโบกได้แต่เพียง ๓ ชั้น ถ้าโบกเกินกว่านั้น ต้องปาจิตตีย์.

๑๐. ภิกษุรู้ยู่่ว่า น้ามีตัวสัตว์ เอารกหญ้าหรือดิน ต้องปาจิตตีย์.

โอวาทวรรคที่ ๓ มี ๑๐ สิกขาบท

๑. ภิกษุที่สงฆ์ไม่ได้สมมติ ส่งสอนนางภิกษุณี ต้องปาจิตตีย์.

๒. แม้ภิกษุที่สงฆ์สมมติแล้ว ทั้งแต่อาทิตย์ตกแล้วไป สอนนางภิกษุณี ต้องปาจิตตีย์.

๓. ภิกษุเข้าไปสอนนางภิกษุณีถึงในที่อยู่ ต้องปาจิตตีย์. เว้นไว้แต่ที่นางภิกษุณีเจ็บ.

๔. ภิกษุติเตียนภิกษุอื่นว่า สอนนางภิกษุณีเพราะเห็นแก่ลาภ ต้องปาจิตตีย์.

๕. ภิกษุให้จีวรแก่นางภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติ ต้องปาจิตตีย์. เว้นไว้แต่แลกเปลี่ยนกัน.

๖. ภิกษุเย็บจีวรของนางภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติก็ดี ไซ้ให้ผู้อื่นเย็บก็ดี ต้องปาจิตตีย์.

๗. ภิกษุชวนนางภิกษุณีเดินทางด้วยกัน แม้สิ้นระยะบ้านหนึ่ง ต้องปาจิตตีย์. เว้นไว้แต่ทางเปลี่ยว.

๘. ภิกษุชวนนางภิกษุณีลงเรือลำเดียวกัน ขึ้นน้ำก็ดี ลงน้ำก็ดี ต้องปาจิตตีย์. เว้นไว้แต่ข้ามฟาก.

๙. ภิกษุรู้ยู่ฉันของเกี้ยวของฉัน ที่นางภิกษุณีบังคับให้ภคฤหัสถ์ เขาถวาย ต้องปาจิตตีย์. เว้นไว้แต่ภคฤหัสถ์เขาเริ่มไว้ก่อน.

๑๐. ภิกษุหนึ่งก็ นอนก็ ในที่ลับสองต่อสอง กับนางภิกษุณี
ต้องปาจิตตีย์.

โภชนวรรกที่ ๔ มี ๑๐ สิกขาบท

๑. อาหารในโรงทานที่ทั่วไปไม่นิยมบุคคล ภิกษุไม่เก็บใช้ ฉนได้
แต่เฉพาะวันเดียวแล้ว ต้องหยุดเสียในระหว่าง ต่อไปจึงฉนได้อีก ถ้า
ฉนติด ๆ กันตั้งแต่สองวันขึ้นไป ต้องปาจิตตีย์.

๒. ถ้าทายกเขามานิมนต์ ออกชื่อโภชนะทั้ง ๕ อย่าง คือข้าวสุก
ขนมสท ขนมห้าง ปลา เนื้อ อย่างเป็นอย่างหนึ่ง ถ้าไปรับของนั้นมา
หรือฉนของนั้นพร้อมกันตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป ต้องปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่
สมัย คือ เป็นไข้อย่าง ๑ หน้าจิวรกาลอย่าง ๑ เวลาทำจิวรอย่าง ๑
เดินทางไกลอย่าง ๑ ไปทางเรืออย่าง ๑ อยู่มากด้วยกันบิณฑบาตไม่พอ
ฉนอย่าง ๑ โภชนะเป็นของสมณะอย่าง ๑.

๓. ภิกษุรับนิมนต์แห่งหนึ่ง ด้วยโภชนะทั้ง ๕ อย่างเป็นอย่างหนึ่ง
แล้ว ไม่ไปฉนในที่นิมนต์นั้น ไปฉนเสียที่อื่น ต้องปาจิตตีย์ เว้น
ไว้แต่ยกส่วนที่รับนิมนต์ไว้ก่อนนั้นให้แก่ภิกษุอื่นเสีย หรือหน้าจิวรกาล
และเวลาทำจิวร.

๔. ภิกษุเข้าไปบิณฑบาตในบ้าน ทายกเขาเอาขนมมาถวายเป็น
อันมาก จะรับได้เป็นอย่างมากเพียง ๓ บาตรเท่านั้น ถ้ารับให้เกินกว่า
นั้น ต้องปาจิตตีย์. ของที่รับมามากเช่นนั้น ต้องแบ่งให้ภิกษุอื่น.

๕. ภิกษุฉนค้างอยู่ มีผู้เอาโภชนะทั้ง ๕ อย่างเป็นอย่างหนึ่งเข้า

มาประเคน ห้ามเสียแล้ว ลุกจากที่นั่งนั้นแล้ว ฉันทของเกี้ยวของฉันทซึ่ง
ไม่เป็นเคนภิกษุไซ้ หรือไม่ได้ทำวินัยกรรม ต้องปาจิตตีย์.

๖. ภิกษุรู้ยู่่ว่า ภิกษุอื่นห้ามข้าวแล้ว [ตามสิกขาบทหลัง]
กิตจะยกโทษเธอ แกล้งเอาของเกี้ยวของฉันทที่ไม่เป็นเคนภิกษุไซ้ ไปล่อ
ให้เธอฉันท ถ้าเธอฉันทแล้ว ต้องปาจิตตีย์.

๗. ภิกษุฉันทของเกี้ยวของฉันทที่เป็นอาหารในเวลาวิกาล ก็ตั้งแต่
เที่ยงแล้วไปจนถึงวันใหม่ ต้องปาจิตตีย์.

๘. ภิกษุฉันทของเกี้ยวของฉันทที่เป็นอาหารซึ่งรับประเคนไว้ค้างคืน
ต้องปาจิตตีย์.

๙. ภิกษุขอโภชนะอันประณีต คือ ข้าวสุก ระคนด้วยเนยใส
เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ปลา เนื้อ นมสด นมต้ม ท่อกฤหัสถ์
ที่ไม่ใช่ญาติไม่ใช่ปวารณา เอามาฉันท ต้องปาจิตตีย์.

๑๐. ภิกษุกินอาหารที่ไม่มีผู้ให้ ก็ยังไม่ได้รับประเคน ให้
ล้วงทวารปากเข้าไป ต้องปาจิตตีย์. เว้นไว้แต่น้ำและไม้สีฟัน.

อเจลกวรรคที่ ๕ มี ๑๐ สิกขาบท

๑. ภิกษุให้ของเกี้ยวของฉันท แก่นักบวชนอกศาสนา ด้วยมือตน
ต้องปาจิตตีย์.

๒. ภิกษุชวนภิกษุอื่นไปเที่ยวบิณฑบาตด้วยกัน หวังจะประพฤติ
อนาจาร ไล่เรอกลับมาเสีย ต้องปาจิตตีย์.

๓. ภิกษุสำเร็จการนั่งแทรกแซง ในสกุลที่กำลังบริโภคอาหาร อยู่ ต้องปาจิตตีย์.

๔. ภิกษุนั่งอยู่ในห้องกับผู้หญิง ไม่มีผู้ชายอยู่เป็นเพื่อน ต้องปาจิตตีย์.

๕. ภิกษุนั่งในที่แจ้งกับผู้หญิงสองต่อสอง ต้องปาจิตตีย์.

๖. ภิกษุรับนิมนต์ด้วยโภชนะทั้ง ๕ แล้ว จะไปในที่อื่นจากที่นิมนต์นั้น ในเวลาก่อนฉันก็ดี ฉันทกลับมาแล้วก็ดี ต้องลาภิกษุที่มีอยู่ในวัดก่อนจึงจะไปได้ ถ้าไม่ลาก่อนเที่ยวไป ต้องปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่สมัย คือจีวรกาล และเวลาทำจีวร.

๗. ถ้าเขาปวารณาด้วยบัจจยสี่เพียง ๔ เดือน ฟังขอเขาได้เพียงกำหนดนั้นเท่านั้น ถ้าขอให้เกินกว่ากำหนดนั้นไป ต้องปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่เขาปวารณาอีก หรือปวารณาเป็นนิศย.

๘. ภิกษุไปคุกระบวนทัพที่เขายกไปเพื่อจะรบกัน ต้องปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่มีเหตุ.

๙. ถ้าเหตุที่ต้องไปมีอยู่ ฟังไปอยู่ได้ในกองทัพเพียง ๓ วัน ถ้าอยู่ให้เกินกว่ากำหนดนั้น ต้องปาจิตตีย์.

๑๐. ในเวลาที่อยู่ในกองทัพตามกำหนดนั้น ถ้าไปคุเขารบกันก็ดี หรือคุเขาตรวจพลก็ดี คุเขาจัดกระบวนทัพก็ดี คุหมู่เสนาที่จัดเป็นกระบวนแล้วก็ดี ต้องปาจิตตีย์.

สุราปานวรรคที่ ๖ มี ๑๐ สิกขาบท

๑. ภิกษุดื่มน้ำเมา ต้องปาจิตตีย์.
๒. ภิกษุจึภิกษุ ต้องปาจิตตีย์.
๓. ภิกษุว่ายน้ำเล่น ต้องปาจิตตีย์.
๔. ภิกษุแสดงความไม่เอื้อเฟื้อในวินัย ต้องปาจิตตีย์.
๕. ภิกษุหลอนภิกษุให้กลัวผี ต้องปาจิตตีย์.
๖. ภิกษุไม่เป็นไซ้ คิดไฟให้เป็นเปลวเองก็ดี ใช้ให้ผู้อื่นติดก็ดี เพื่อจะผิง ต้องปาจิตตีย์ คิดเพื่อเหตุอื่น ไม่เป็นอาบัติ.
๗. ภิกษุอยู่ในมัชฌิมประเทศ คือ จังหวัดกลางแห่งประเทศไทย อินทีย ๑๕ วันจึงอาบน้ำได้หันหนึ่ง ถ้ายังไม่ถึง ๑๕ วันอาบน้ำ ต้องปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่มีเหตุจำเป็น. ในปัจจุบันประเทศไทย เช่นประเทศไทย อาบน้ำได้เป็นนิศย์ ไม่เป็นอาบัติ.
๘. ภิกษุได้จีวรใหม่มา ต้องพินทุควัยสี่ ๓ อย่าง คือ เขียว คราม โกลน กำคล้า อย่างใดอย่างหนึ่งก่อน จึงนุ่งห่มได้ ถ้าไม่ทำพินทุก่อนแล้วนุ่งห่ม ต้องปาจิตตีย์.
๙. ภิกษุวิกัปจีวรแก่ภิกษุหรือสามเณรแล้ว ผู้รับยังไม่ได้ถอนนุ่งห่มจีวรนั้น ต้องปาจิตตีย์.
๑๐. ภิกษุช้อนบริขาร คือ บาตร จีวร ผ้าปูนั่ง กล่องเข็ม ประคคเฮอร์ สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ของภิกษุอื่น ด้วยคิดว่าจะล้อเล่น ต้องปาจิตตีย์.

สัปปวณวรรคที่ ๗ มี ๑๐ สิกขาบท

๑. ภิกษุแก่งฆ่าสัตว์kirัจฉาน ต้องปาจิตตีย์.
๓. ภิกษุรู้ยู่ว่ น่ำมีท้วสัตว์ บริโภคน่ำนั้น ต้องปาจิตตีย์.
๓. ภิกษุรู้ยู่ว่ อธิกรณนี้สงฆ์ทำแล้วโดยชอบ เลิกถอนเสีย กลับทำใหม่ ต้องปาจิตตีย์.
๔. ภิกษุรู้ยู่ แก่งปกปัคอาบัติช้วหยาบของภิกษุอื่น ต้องปาจิตตีย์.
๕. ภิกษุรู้ยู่ เป็นอุปัชฌายะอุปสมบทกุลบุตรผู้มีอายุหย่อนกว่า ๒๐ ปี ต้องปาจิตตีย์.
๖. ภิกษุรู้ยู่ ชวนพ่อค้าผู้ช่อนภาษีเดินทางก้วยกัน แม้สิ้นระยะบ้านหนึ่ง ต้องปาจิตตีย์.
๗. ภิกษุชวนผู้หญิงเดินทางก้วยกัน แม้สิ้นระยะบ้านหนึ่ง ต้องปาจิตตีย์.
๘. ภิกษุกล่าวกัศก้านธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า ภิกษุอื่นห้ามไม่ฟัง สงฆ์สวดประกาศข้อความนั้นจบ ต้องปาจิตตีย์.
๙. ภิกษุคบภิกษุเช่นนั้น คือ ร่วมกินกัตี ร่วมอุโบสถสังฆกรรมกัตี ร่วมนอนกัตี ต้องปาจิตตีย์.
๑๐. ภิกษุเกลี้ยกล่อมสามเณรที่ภิกษุอื่นให้ฉิบหายแล้ว เพราะโทษที่กล่าวกัศก้านธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า ให้เป็นผู้อุปัฏฐากกัตี ร่วมกินกัตี ร่วมนอนกัตี ต้องปาจิตตีย์.

สหธรรมิกวรรคที่ ๘ มี ๑๒ สิกขาบท

๑. ภิกษุประพฤตินาจาร ภิกษุอื่นทักเตือน พุคผัดเพี้ยนว่า
ยังไม่ได้ตามท่านผู้รู้ก่อน ข้าพเจ้าจักไม่ศึกษาในสิกขาบทนี้ ต้องปาจิตติย์.

ธรรมตาภิกษุผู้ศึกษา ยังไม่รู้สิ่งใด กวรจะรู้อันนั้น กวรไต่ถาม
ไล่เสียงท่านผู้รู้.

๒. ภิกษุอื่นทอ้งปาติโมกข์อยู่ ภิกษุแกล้งพูดให้เธอคลายอุตสาหะ
ต้องปาจิตติย์.

๓. ภิกษุต้องอาบัติแล้วแกล้งพูดว่า ข้าพเจ้าพึงรู้เกี่ยวนี้เองว่า
ข้อนี้มาในพระปาติโมกข์ ถ้าภิกษุอื่นรู้ยู่่ว่า เธอเคยรู้มาก่อนแล้วแต่
แกล้งพูดกันเขาว่า พึงสวดประกาศความข้อนั้น เมื่อสงฆ์สวดประกาศ
แล้ว แกล้งทำไม่รู้อีก ต้องปาจิตติย์.

๔. ภิกษุโกรธ ให้ประหารแก่ภิกษุอื่น ต้องปาจิตติย์.

๕. ภิกษุโกรธ เงือมือคุดให้ประหารแก่ภิกษุอื่น ต้องปาจิตติย์.

๖. ภิกษุโจทก์ฟ้องภิกษุอื่น ค้วยอาบิตสังฆาภิเสศไม่มีมูล ต้อง
ปาจิตติย์.

๗. ภิกษุแกล้งก่อความรำคาญให้เกิดแก่ภิกษุอื่น ต้องปาจิตติย์.

๘. เมื่อภิกษุวิวาทกันอยู่ ภิกษุไปแอบฟังความ เพื่อจะได้รู้ว่า
เขาว่าอะไรตนหรือพวกของตน ต้องปาจิตติย์.

๙. ภิกษุให้ฉันทะ คือความยอมให้ทำสังฆกรรมที่เป็นธรรมแล้ว
ภายหลังกลับติเตียนสงฆ์ผู้ทำกรรมนั้น ต้องปาจิตติย์.

๑๐. เมื่อสงฆ์กำลังประชุมกันทักสินข้อความข้อหนึ่ง ภิกษุใดอยู่ในที่ประชุมนั้น จะหลีกไปในขณะที่ทักสินข้อนั้นยังไม่เสร็จ ไม่ให้ฉันทะก่อนลุกไปเสีย ต้องปาจิตตีย์.

๑๑. ภิกษุพร้อมกับสงฆ์ให้จีวรเป็นบำเหน็จ แก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งแล้ว ภายหลังกลับติเตียนภิกษุอื่นว่า ให้เพราะเห็นแก่หน้ากัน ต้องปาจิตตีย์.

๑๒. ภิกษุรื้ออยู่ น้อมลาภที่ทายกเขาตั้งใจจะถวายสงฆ์มาเพื่อบุคคล ต้องปาจิตตีย์.

รัตนวรรกที่ ๘ มี ๑๐ สิกขาบท

๑. ภิกษุไม่ได้รับอนุญาตก่อน เข้าไปในห้องที่พระเจ้าแผ่นดินเสด็จอยู่กับพระมเหสี ต้องปาจิตตีย์.

๒. ภิกษุเห็นเครื่องบริโภคนกของกฤตต์กอยู่ ถือเอาเป็นของเก็บไต่เองก็ดี ให้ผู้อื่นถือเอาก็ดี ต้องปาจิตตีย์. เว้นไว้แต่ของนั้นตกอยู่ในวัด หรือในที่อาศัย ต้องเก็บไว้ให้แก่เจ้าของ ถ้าไม่เก็บ ต้องทุกกฎ.

๓. ภิกษุไม่บอกลาภิกษุอื่นที่มีอยู่ในวัดก่อน เข้าไปบ้านในเวลาวิกาล ต้องปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่การท้วง.

๔. ภิกษุทำกล่องเข็ม ถ้วยกระดุกก็ติ ถ้วยงาก็ติ ถ้วยเขากก็ติ ต้องปาจิตตีย์. ต้องท่อยกล่องนั้นเสียก่อน จึงแสดงอาบัติตก.

๕. ภิกษุทำเตียงหรือตั้ง พึงทำให้มีเท้าเพียง ๘ นิ้วพระศอก เว้นไว้แต่แม่แคะ ถ้าทำให้เกินกำหนดนี้ ต้องปาจิตตีย์. ต้องตัดให้ได้

ประมาณเสียก่อน จึงแสดงอาบัติตก.

๖. ภิกษุทำเตียงหรือตั้งหุ้มนุ่น ต้องปาจิตติย. ต้องรื้อเสียก่อน จึงแสดงอาบัติตก.

๗. ภิกษุทำผ้าปูนั่ง พึงทำให้ได้ประมาณ ประมาณนั้นยาว ๒ คืบ พระสุกต กว้างคืบครึ่ง ชายคืบหนึ่ง ถ้าทำให้เกินกำหนดนี้ ต้องปาจิตติย. ต้องตัดให้ได้ประมาณเสียก่อน จึงแสดงอาบัติตก.

๘. ภิกษุทำผ้าปิดแผล พึงทำให้ได้ประมาณ ประมาณนั้นยาว ๔ คืบพระสุกต กว้าง ๒ คืบ ถ้าทำให้เกินกำหนดนี้ ต้องปาจิตติย. ต้องตัดให้ได้ประมาณเสียก่อน จึงแสดงอาบัติตก.

๙. ภิกษุทำผ้าอาบน้ำฝน พึงทำให้ได้ประมาณ ประมาณนั้นยาว ๖ คืบพระสุกต กว้าง ๒ คืบครึ่ง ถ้าทำให้เกินกำหนดนี้ ต้องปาจิตติย. ต้องตัดให้ได้ประมาณเสียก่อน จึงแสดงอาบัติตก.

๑๐. ภิกษุทำจีวรให้เท่าจีวรพระสุกตก็ดี เกินกว่านั้นก็ดี ต้องปาจิตติย. ประมาณจีวรพระสุกตนั้น ยาว ๔ คืบพระสุกต กว้าง ๖ คืบ ต้องตัดให้ได้ประมาณเสียก่อน จึงแสดงอาบัติตก.

ปาฏิเทสนียะ ๔

๑. ภิกษุรับของเคี้ยวของฉันแต่มีอนางภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติ กว้ยมือของตนมาบริโภคนั้น ต้องปาฏิเทสนียะ.

๒. ภิกษุฉันอยู่ในที่นิมนต์ ถ้ามีนางภิกษุณีมาส่งทายกให้เอา

สิ่งนั้นสิ่งนี้ถวาย เธอพึงไล่ นางภิกษุณีนั้นให้ถอยไปเสีย ถ้าไม่ไล่ ต้องปาฏิเทสนีเย.

๓. ภิกษุไม่เป็นไข้ เขาไม่ได้นิมนต์ รับของเคี้ยวของฉันในตระกูลที่สงฆ์สมมติว่าเป็นเสขะ มาบริโภคนั้น ต้องปาฏิเทสนีเย.

๔. ภิกษุอยู่ในเสนาสนะป่าเป็นที่เปลี่ยว ไม่เป็นไข้ รับของเคี้ยวของฉัน ที่ทายกไม่ได้แจ้งความให้ทราบก่อน ด้วยมือของตนมาบริโภคนั้น ต้องปาฏิเทสนีเย.

เสขียวัตถ์

วัตถ์ที่ภิกษุจะต้องศึกษาเรียกว่าเสขียวัตถ์ เสขียวัตถ์นั้น จัดเป็น ๔ หมวด หมวดที่ ๑ เรียกว่าสารูป หมวดที่ ๒ เรียกว่าโภชนปฏิบัติสังยุต หมวดที่ ๓ เรียกว่าธัมมเทสนาปฏิบัติสังยุต หมวดที่ ๔ เรียกว่าปกิณณกะ.

สารูปที่ ๑ มี ๒๖

๑.	}	ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจัก	นั่ง
ห่ม	}	ให้เรียบร้อย.
๒.					
๓.	}	ฯลฯ เราจักปิดกายด้วยดี	ไป
นั่ง	}	ในบ้าน.
๔.					
๕.	}	ฯลฯ เราจักระวังมือเท้าด้วยดี	ไป
นั่ง	}	ในบ้าน.
๖.					

โภชนปฏิบัติสังยุตต์ ๒ มี ๓๐

๑. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจกัรับบิณฑบาตโดยเคารพ.
๒. ๖ล๖ เมื่อรับบิณฑบาต เราจกัแลคฤแต่ในบาตร.
๓. ๖ล๖ เราจกัรับแกงพอสสมควรแก่ข้าวสุก.
๔. ๖ล๖ เราจกัรับบิณฑบาตแต่พอเสมอขอบปากบาตร.
๕. ๖ล๖ เราจกัฉนัรับบิณฑบาตโดยเคารพ.
๖. ๖ล๖ เมื่อฉนัรับบิณฑบาต เราจกัแลคฤแต่ในบาตร.
๗. ๖ล๖ เราจกัไม่ชุกข้าวสุกให้แหวง.
๘. ๖ล๖ เราจกัฉนัแกงพอสสมควรแก่ข้าวสุก.
๙. ๖ล๖ เราจกัไม่ขยั่มข้าวสุกแต่ยออกลงไป.
๑๐. ๖ล๖ เราจกัไม่กลบแกงหรือกับข้าวด้วยข้าวสุก เพราะ
อยากจะได้มาก.
๑๑. ๖ล๖ เราไม่เจิบไซ้ จกัไม่ขอแกงหรือข้าวสุก เพื่อ
ประโยชน์แก่ตนมานัน.
๑๒. ๖ล๖ เราจกัไม่คูปาตรของผู้อื่นด้วยคิกจะยกโทษ.
๑๓. ๖ล๖ เราจกัไม่ทำคำข้าวให้ใหญ่หนัก.
๑๔. ๖ล๖ เราจกัทำคำข้าวให้กลมกล่อม.
๑๕. ๖ล๖ เมื่อคำข้าวยังไม่ถึงปาก เราจกัไม่อ้าปากไว้ทำ.
๑๖. ๖ล๖ เมื่อฉนัอยู่ เราจกัไม่เอานิ้วมือสอดเข้าปาก.
๑๗. ๖ล๖ เมื่อข้าวอยู่ในปาก เราจกัไม่พุก.
๑๘. ๖ล๖ เราจกัไม่โยนคำข้าวเข้าปาก.

๑๙. ๖๗ ๖ เราจักไม่ฉันทักคำข้าว.
๒๐. ๖๗ ๖ เราจักไม่ฉันทำกระพุงแก้มให้คู้.
๒๑. ๖๗ ๖ เราจักไม่ฉันทวางสะบักมือพลง.
๒๒. ๖๗ ๖ เราจักไม่ฉันทโปรยเมล็ดข้าวให้ตกลงในบาตรหรือในที่
นั้น ๆ.
๒๓. ๖๗ ๖ เราจักไม่ฉันทแลบลิ้น.
๒๔. ๖๗ ๖ เราจักไม่ฉันทงัดจับ ๆ.
๒๕. ๖๗ ๖ เราจักไม่ฉันทงัดชุก ๆ.
๒๖. ๖๗ ๖ เราจักไม่ฉันทเลียมือ.
๒๗. ๖๗ ๖ เราจักไม่ฉันทขอบาตร.
๒๘. ๖๗ ๖ เราจักไม่ฉันทเลียริมฝีปาก.
๒๙. ๖๗ ๖ เราจักไม่เอามือเปื้อนจับภาชนะน้ำ.
๓๐. ๖๗ ๖ เราจักไม่เอาน้ำล้างบาตรมีเมล็ดข้าวตกลงในบ้าน.

ธัมมเทศนาปฏิสังขตที่ ๓ มี ๑๖

๑. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็น
ไซ้ มีรุ่มในมือ.
๒. ๖๗ ๖ มีไม้พลงงในมือ.
๓. ๖๗ ๖ มีศัสตราในมือ.
๔. ๖๗ ๖ มีอาวุธในมือ.
๕. ๖๗ ๖ สวมเชียงเท้า.

๓. ฯลฯ เราไม่ใช่ จักไม่ถ่ายทอด อัจจะ ถ่ายบัสตวะ บัน
เซพะ ลงในน้ำ.

อธิกรณ์มี ๔

๑. ความแย้งกันว่า สิ่งนั้นเป็นธรรมเป็นวินัย สิ่งนี้ไม่ใช่ธรรม
ไม่ใช่วินัย เรียกวาทาธิกรณ์.
๒. ความโจทก์ด้วยอาบัตินั้น ๆ เรียกอนุวาทาธิกรณ์.
๓. อาบัติทั้งปวง เรียกอาบัตตาธิกรณ์.
๔. กิจที่สงฆ์จะพึงทำ เรียกกิจจาธิกรณ์.

อธิกรณ์สมณะมี ๗

ธรรมเครื่องระงับอธิกรณ์ทั้ง ๔ นั้น เรียกอธิกรณ์สมณะ มี
๗ อย่าง คือ:—

๑. ความระงับอธิกรณ์ทั้ง ๔ นั้น ในที่พร้อมหน้าสงฆ์ ในที่
พร้อมหน้าบุคคล ในที่พร้อมหน้าวัตถุ ในที่พร้อมหน้าธรรม เรียก
สัมมุขาวินัย.
๒. ความที่สงฆ์สวดประกาศให้สมมติแก่พระอรหันต์ว่า เป็นผู้
สติเต็มที เพื่อจะไม่ให้ใครโจทก์ด้วยอาบัติ เรียกสติวินัย.
๓. ความที่สงฆ์สวดประกาศให้สมมติแก่ภิกษุ ผู้หายเป็นบ้าแล้ว
เพื่อจะไม่ให้ใครโจทก์ด้วยอาบัติที่เธอทำในเวลาเป็นบ้า เรียกอมุพหวินัย.
๔. ความปรับอาบัติตามปฏิญญาของจำเลยผู้รับเป็นสัตย์ เรียก
ปฏิญญาตกรณะ.

๕. ความตักสินเอาตามคำของคนมากเป็นประมาณ เรียก
เยภยยสภา.

๖. ความลงโทษแก่ผู้ผิด เรียกตัสสปายสภา.

๗. ความให้ประนีประนอมกันทั้ง ๒ ฝ่าย ไม่ต้องชำระความเดิม
เรียกคิณวัตถารกวินัย.

สิกขาบทนอกนี้ ทียกชั้นเป็นอาบัติอุลลัจจัยบ้าง ทุกกฏบ้าง
ทุกภาสิตบ้าง เป็นสิกขาบทไม่ได้มาในพระปาติโมกข์.

จบวินัยบัญญัติ.

ธรรมวิภาค

ทุกะ คือ หมวด ๒ ธรรมมีอุปการะมาก ๒ อย่าง

๑. สติ ความระลึกได้.
๒. สัมปชัญญะ ความรู้ตัว.

อง. ทก. ๒๐/๑๑๔. ที. ปาฏิ. ๑๑/๒๕๐.

ธรรมเป็นโลกบาล คือ คู่ครองโลก ๒ อย่าง

๑. หิริ ความละอายแก่ใจ.
๒. โอตตัปปะ ความเกรงกลัว.

อง. ทก. ๒๐/๖๕. ข. อิติ. ๒๕/๒๕๗.

ธรรมอันทำให้งาม ๒ อย่าง

๑. ขันติ ความอดทน.
๒. ไสรัจจะ ความเสงี่ยม.

อง. ทก. ๒๐/๑๑๘. วิ. มหา. ๕/๓๓๕.

บุคคลหาได้ยาก ๒ อย่าง

๑. บุพพการี บุคคลผู้ทำอุปการะก่อน.
๒. กตัญญูกตเวที บุคคลผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้ว และ

ตอบแทน.

อง. ทก. ๒๐/๑๐๕.

ติกะ ก่อ หมวด ๓

รตนะ ๓ อย่าง

พระพุทธ ๑ พระธรรม ๑ พระสงฆ์ ๑.

๑. ท่านผู้สอนให้ประชุมชนประพฤติกอด้วย กาย วาจา ใจ ตามพระธรรมวินัย ที่ท่านเรียกว่าพระพุทธศาสนา ชื่อพระพุทธเจ้า.
๒. พระธรรมวินัยที่เป็นคำสั่งสอนของท่าน ชื่อพระธรรม.
๓. หมู่ชนที่ฟังคำสั่งสอนของท่านแล้ว ปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย ชื่อพระสงฆ์.

ข. ข. ๒๔/๑.

คุณของรตนะ ๓ อย่าง

พระพุทธเจ้ารู้ดีชอบด้วยพระองค์เองก่อนแล้ว สอนผู้อื่นให้รู้ตาม
ด้วย.

พระธรรมย่อมรักษาผู้ปฏิบัติไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว.

พระสงฆ์ปฏิบัติชอบตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว สอนผู้อื่น
ให้กระทำตามด้วย.

อาการที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน ๓ อย่าง

๑. ทรงสั่งสอน เพื่อจะให้ผู้ฟังรู้อย่างเห็นจริงในธรรมที่ควรรู้ควร
เห็น.
๒. ทรงสั่งสอนมีเหตุที่ผู้ฟังอาจตรงตามให้เห็นจริงได้.

๓. ทรงสั่งสอนเป็นอัครรรมย์ คือผู้ปฏิบัติตามย่อมได้ประโยชน์ โดยสมควรแก่ความปฏิบัติ.

นัย. อญ. ตัก. ๒๐/๓๔๖.

โอวาทของพระพุทธเจ้า ๓ อย่าง

๑. เว้นจากทุจจริต คือประพฤติก้าวด้วย กาย วาจา ใจ.
๒. ประกอบสุจจริต คือประพฤติกอบด้วย กาย วาจา ใจ.
๓. ทำใจของตนให้หมกจกจากเครื่องเศร้าหมองใจ มีโลภ โกรธ หลง เป็นต้น.

ที. มหา. ๑๐/๕๗.

ทุจจริต ๓ อย่าง

๑. ประพฤติก้าวด้วยกาย เรียกกายทุจจริต.
๒. ประพฤติก้าวด้วยวาจา เรียกวจีทุจจริต.
๓. ประพฤติก้าวด้วยใจ เรียกมโนทุจจริต.

กายทุจจริต ๓ อย่าง

ฆ่าสัตว์ ๑ ลักขโมย ๑ ประพฤติผิดในกาม ๑.

วจีทุจจริต ๔ อย่าง

พูดเท็จ ๑ พูดส่อเสียด ๑ พูดคำหยาบ ๑ พูดเพ้อเจ้อ ๑.

มโนทุจจริต ๓ อย่าง

โลภอยากได้ของเขา ๑ พยาบาทปองร้ายเขา ๑ เห็นผิดจากคลองธรรม ๑.

ทุจริต ๓ อย่าง^๕ เป็นกิจไม่ควรทำ ควรจะละเสีย.

อง. ทสก. ๒๔/๓๐๓.

สุจริต ๓ อย่าง

๑. ประพฤติชอบด้วยกาย เรียกกายสุจริต.
๒. ประพฤติชอบด้วยวาจา เรียกวาจาสุจริต.
๓. ประพฤติชอบด้วยใจ เรียกมโนสุจริต.

กายสุจริต ๓ อย่าง

เว้นจากฆ่าสัตว์ ๑ เว้นจากลักทรัพย์ ๑ เว้นจากประพฤตินิโค
ในกาม ๑.

วาจาสุจริต ๔ อย่าง

เว้นจากพูดเท็จ ๑ เว้นจากพูดส่อเสียด ๑ เว้นจากพูดกำหยาบ ๑
เว้นจากพูดเพ้อเจ้อ ๑.

มโนสุจริต ๓ อย่าง

ไม่โลภอยากได้ของเขา ๑ ไม่พยายามทำปองร้ายเขา ๑ เห็นชอบ
ตามคลองธรรม ๑.

สุจริต ๓ อย่าง^๕ เป็นกิจควรทำ ควรประพฤติ.

อง. ทสก. ๒๔/๓๐๓.

อกุศลมูล ๓ อย่าง

รากเง่าของอกุศล เรียกอกุศลมูล มี ๓ อย่าง คือ โลภะ
อยากได้ ๑ โทสะ คิดประทุษร้ายเขา ๑ โมหะ หลงไม่รู้จริง ๑.

เมื่ออกุศลมูลเหล่านี้ $\left. \begin{array}{l} ๑ \\ ๒ \\ ๓ \end{array} \right\}$ ก็ดี มีอยู่แล้ว อกุศลอื่นที่ยังไม่เกิด ก็

เกิดขึ้น ที่เกิดแล้วก็เจริญมากขึ้น เหตุนี้ควรละเสีย.

ที. ปาฎิ. ๑๑/๒๕๑. ข. อภิ. ๒๔/๒๖๔.

กุศลมูล ๓ อย่าง

รากเงาของกุศล เรียกกุศลมูล มี ๓ อย่าง คือ อโลภะ
ไม่อยากได้ ๑ อโทสะ ไม่คิดประทุษร้ายเขา ๑ อโมหะ ไม่หลง ๑

ถ้ากุศลมูลเหล่านี้ $\left. \begin{array}{l} ๑ \\ ๒ \\ ๓ \end{array} \right\}$ ก็ดี มีอยู่แล้ว กุศลอื่นที่ยังไม่เกิด ก็

เกิดขึ้น ที่เกิดแล้วก็เจริญมากขึ้น เหตุนี้ควรให้เกิดขึ้นในสันดาน.

ที. ปาฎิ. ๑๑/๒๕๒.

สัปปริสบัญญัติ ๓ ข้อของท่านสัตบุรุษตั้งไว้ ๓ อย่าง

๑. ทาน สละสิ่งของของตนเพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น.
๒. บัณฑิตชลา ถือบวช เป็นอุบายเว้นจากเบียดเบียนกันและกัน.
๓. มาตาปิตุอุปัฏฐาน ปฏิบัติมารดาบิดาของตนให้เป็นสุข.

อง. ทิก. ๒๐/๑๔๑.

อับจนกปฏิบัติ ๓ อย่าง

๑. อินทริยสังวร สำรวมอินทริย์ ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น
กาย ใจ ไม่ให้ยินดียินร้ายในเวลาเห็นรูป ฟังเสียง คมกลิ่น ลิ้มรส
ถูกต้องโผฏฐัพพะ วัชรธรรมารมณกัวยใจ.

๒. โภชนะ มัตตัญญุตา รู้จักประมาณในการกินอาหารแก่พอสมควร ไม่มากไม่น้อย.

๓. ชาคริยานุโยค ประกอบความเพียรเพื่อจะชำระใจให้หมดจดไม่เห็นแก่นอนมากนัก.

อง. กิก. ๒๐/๑๔๒.

บุญกิริยาวัตถุ ๓ อย่าง

สิ่งเป็นที่ตั้งแห่งการบำเพ็ญบุญ เรียกว่าบุญกิริยาวัตถุ โดยย่อมี

๓ อย่าง

๑. ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน.
๒. สีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล.
๓. ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา.

ข. อิติ. ๒๔/๒๗๐. อง. อฎฐก. ๒๓/๒๔๕.

สามัญญลักษณะ ๓ อย่าง

ลักษณะที่เสมอกันแก่สังขารทั้งปวง เรียกว่าสามัญญลักษณะ ไตรลักษณะก็เรียก แจกเป็น ๓ อย่าง

๑. อนิจจตา ความเป็นของไม่เที่ยง.
๒. ทุกขตา ความเป็นทุกข์.
๓. อนัตตตา ความเป็นของไม่ใช่ตน.

ส. สท. ๑๔/๑.

จตุกกะ ก่อ หมวด ๔

วาทณี ก่อธรรมเป็นเครื่องเจริญ ๔ อย่าง

๑. สัปปริสสังเสวะ กบท่านผู้ประพฤติชอบด้วยกาย วาจา ใจ ที่เรียกว่าสัตบุรุษ.
๒. สัทธัมมัสสวนะ ฟังคำสั่งสอนของท่านโดยเคารพ.
๓. โยนิโสมนสิการ ตริตรองให้รู้จักสิ่งที่ดีหรือชั่วโดยอุบายที่ชอบ.
๔. ธัมมานุธัมมปฏิบัติ ประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรมซึ่งได้ตรองเห็นแล้ว.

อง. จกุกก. ๒๑/๓๓๒.

จักร ๔

๑. ปฏีรูปเทสวาสะ อยู่ในประเทศอันสมควร.
 ๒. สัปปริสบุตฺตสยะ กบสัตบุรุษ.
 ๓. อตฺตสัมมาปณิธิ ตั้งตนไว้ชอบ.
 ๔. ปุพเพกตปุญญตา ความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ในปางก่อน.
- ธรรม ๔ อย่างนี้ กุศลจรตนำไปสู่ความเจริญ.

อง. จกุกก. ๒๑/๔๐.

อกติ ๔

๑. ลำเอียงเพราะรักใคร่กัน เรียกฉันทาคติ.
๒. ลำเอียงเพราะไม่ชอบกัน เรียกโทสาคติ.
๓. ลำเอียงเพราะเขลา เรียกโมหาคติ.
๔. ลำเอียงเพราะกลัว เรียกภยาคติ.

อกติ ๔ ประการนี้ ไม่ควรประพฤติ.

อง. จกุกก. ๒๑/๒๓.

อันตรายของภิกษุสามเณรผู้บวชใหม่ ๔ อย่าง

๑. อดทนต่อคำสอนไม่ได้ คือเบียดต่อคำสั่งสอนซึ่งเกียจทำตาม.
๒. เป็นคนเห็นแก่ปากแก่ท้อง ทนความอดอยากไม่ได้.
๓. เพลิดเพลินในกามคุณ ทะยานอยากได้สุขยิ่ง ๆ ขึ้นไป.
๔. รักผู้หญิง.

ภิกษุสามเณรผู้หวังความเจริญแก่ตน ควรระวังอย่าให้อันตราย
๔ อย่างนี้ย้ายได้.

อง. จกุกก. ๒๑/๑๖๕.

ปธาน ก็อความเพียร ๔ อย่าง

๑. สัจจปธาน เพียรระวังไม่ให้บาปเกิดขึ้นในสันดาน.
 ๒. ปหานปธาน เพียรละบาปที่เกิดขึ้นแล้ว.
 ๓. ภาวนापธาน เพียรให้กุศลเกิดขึ้นในสันดาน.
 ๔. อนรัักขนาปธาน เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อม.
- ความเพียร ๔ อย่างนี้ เป็นความเพียรชอบ ควรประกอบให้มีในตน.

อง. จกุกก. ๒๑/๒๐.

อธิษฐานธรรม ก่อธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ ๔ อย่าง

๑. ปัญญา รอบรู้สิ่งที่ควรรู้.
๒. สัจจะ ความจริงใจ ก่อประพาศิสิ่งใดก็ให้ได้จริง.
๓. จาคะ สละสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่ความจริงใจ.
๔. อุปสมะ สงบใจจากสิ่งเป็นข้าศึกแก่ความสงบ.

ม. อุป. ๑๔/๔๓๗.

อิทธิบาท ก่อคุณเครื่องให้สำเร็จความประสงค์ ๔ อย่าง

๑. ฉันทะ พอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น.
๒. วิริยะ เพียรประกอบสิ่งนั้น.
๓. จิตตะ เอาใจผูกใฝ่ในสิ่งนั้นไม่วางธุระ.
๔. วิมังสา หมั่นตรองพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้น.

คุณ ๔ อย่างนี้ มีบริบูรณ์แล้ว อาจชักนำบุคคลให้ถึงสิ่งที่ต้องประสงค์ซึ่งไม่เหลือวิสัย.

อภิ. วิภงก. ๓๔/๒๔๒.

ควรทำความไม่ประมาทในที่ ๔ สถาน

๑. ในการละกายทุจริต ประพฤติกายสุจริต.
๒. ในการละวจีทุจริต ประพฤติวจีสุจริต.
๓. ในการละมโนทุจริต ประพฤติมโนสุจริต.
๔. ในการละความเห็นผิด ทำความเห็นให้ถูก.

อีกอย่างหนึ่ง

๑. ระวังใจไม่ให้กำหนดในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด.
๒. ระวังใจไม่ให้ชักเคืองในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความชักเคือง.
๓. ระวังใจไม่ให้หลงในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความหลง.
๔. ระวังใจไม่ให้มัวเมาในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความมัวเมา.

อง. จกุก. ๒๑/๑๖๑.

ปาริสุทธิศีล ๔

๑. ปาติโมกขสังวร ตำรวมในพระปาติโมกข์ เว้นข้อที่ พระพุทธเจ้าห้าม ทำตามข้อที่พระองค์อนุญาต.
๒. อินทริยสังวร ตำรวมอินทริย์ ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้ยินดียินร้ายในเวลาเห็นรูป ฟังเสียง คมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้อง โผฏฐัพพะ รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจ.
๓. อาชีวปาริสุทธิ เลี้ยงชีวิตโดยทางที่ชอบ ไม่หลอกลวงเขา เลี้ยงชีวิต.
๔. บัจจยบัจจเวกขณะ พิจารณาเสียก่อนจึงบริโภคน้ำจาย ๔ คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัช ไม่บริโภคน้ำจายด้วยทันหา.

วิ. สิล. ปจม. ๑๔.

อรัถกัมมัฏฐาน ๔

๑. พุทธานุสสติ ระลึกถึงคุณพระพุทธรเจ้าที่มีในพระองค์และทรงเกื้อกูลแก่ผู้อื่น.
๒. เมตตา แผ่ไมตรีจิตกิตจะให้สัตว์ทั้งปวงเป็นสุขทั่วหน้า.
๓. อสุภะ พิจารณาร่างกายตนและผู้อื่นให้เห็นเป็นไม่งาม.
๔. มรณัสสติ นึกถึงความตายอันจะมีแก่ตน.

กัมมัฏฐาน ๔ อย่างนี้ กวรวเจริญเป็นนิตย.

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ๖.

พรหมวิหาร ๔

๑. เมตตา ความรักใคร่ ปรรารถนาจะให้เป็นสุข.
๒. กรุณา ความสงสาร กิจจะช่วยให้พ้นทุกข์.
๓. มุทิตา ความพลอยยินดี เมื่อผู้อื่นได้ดี.
๔. อุเบกขา ความวางเฉย ไม่คืใจไม่เสียใจเมื่อผู้อื่นถึงความวิบัติ.

๔ อย่างนี้ เป็นเครื่องอยู่ของท่านผู้ใหญ่.

อภิ. วิกงก. ๓๕/๓๖๕.

สติบัญญัติ ๔

๑. กายานุปัสสนา ๒. เวทนานุปัสสนา ๓. จิตตานุปัสสนา
๔. ฐัมมานุปัสสนา.

สติกำหนดพิจารณากายเป็นอารมณ์ว่า กายนี้สัักว่ากาย ไม่ใช่สัักตัว
บุคคล ทั้ว ทน เรา เขา เรียกกายานุปัสสนา.

สติกำหนดพิจารณาเวทนา คือ สุข ทุกข์ และไม่สุขไม่ทุกข์ เป็น
อารมณ์ว่า เวทนานี้ก็สัักว่าเวทนา ไม่ใช่สัักตัว บุคคล ทั้ว ทน เรา เขา
เรียกเวทนานุปัสสนา.

สติกำหนดพิจารณาใจที่เสรำหมอง หรือผ่องแผ้ว เป็นอารมณ์ว่า
ใจนี้ก็สัักว่าใจ ไม่ใช่สัักตัว บุคคล ทั้ว ทน เรา เขา เรียกจิตตานุปัสสนา.

สติกำหนดพิจารณาธรรมที่เป็นกุศลหรืออกุศล ที่บังเกิดกับใจ
เป็นอารมณ์ว่า ธรรมนี้ก็สัักว่าธรรม ไม่ใช่สัักตัว บุคคล ทั้ว ทน เรา เขา
เรียกฐัมมานุปัสสนา.

ที. มหา. ๑๐/๓๒๕.

ธาตุกัมมัญฐาน ๔

ธาตุ ๔ คือ ธาตุดิน เรียกปฐวีธาตุ ธาตุน้ำ เรียกอาโปธาตุ
ธาตุไฟ เรียกเตโชธาตุ ธาตุลม เรียกวาโยธาตุ.

ธาตุอันใดมีลักษณะแข็ง ธาตุนั้นเป็นปฐวีธาตุ ปฐวีธาตุนั้น
ที่เป็นภายใน คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก
เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ทับ พังผืด ไต ปอด ไล่ใหญ่ ไล่น้อย
อาหารใหม่ อาหารเก่า.

ธาตุอันใดมีลักษณะเอิบอาบ ธาตุนั้นเป็นฮาโปธาตุ ฮาโปธาตุนั้น
ที่เป็นภายใน คือ กิ เสดก หนอง เลือก เหงื่อ มันทัน น้ำตา
เปลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มุตร.

ธาตุอันใดมีลักษณะร้อน ธาตุนั้นเป็นเคโซธาตุ เคโซธาตุนั้น
ที่เป็นภายใน คือ ไฟที่ยังกายให้อบอุ่น ไฟที่ยังกายให้ทรุกโทรม ไฟที่
ยังกายให้กระวนกระวาย ไฟที่เผาอาหารให้ย่อย.

ธาตุอันใดมีลักษณะพัดไปมา ธาตุนั้นเป็นวาโยธาตุ วาโยธาตุนั้น
ที่เป็นภายใน คือ ลมพัดขึ้นเบื้องบน ลมพัดลงเบื้องต่ำ ลมในท้อง
ลมในไส้ ลมพัดไปตามตัว ลมหายใจ.

ความกำหนดพิจารณาภายใน ให้เห็นว่าเป็นแต่เพียงธาตุ ๔ คือ
ดิน น้ำ ไฟ ลม ประชุมกันอยู่ ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา เรียกว่า
ธาตุกัมมัฏฐาน.

ม. อุป. ๑๔/๔๓๗.

อริยสัจ ๔

๑. ทุกข์
๒. สมุทัย คือ เหตุให้ทุกข์เกิด
๓. นิโรธ คือความดับทุกข์
๔. มรรค คือข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์.

ความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ ได้ชื่อว่าทุกข์ เพราะเป็นของทน
ไต่ยาก.

ค้นหาคือความทะยานอยาก ได้ชื่อว่าสมุทัย เพราะเป็นเหตุให้
ทุกข์เกิด.

ค้นหา นั้น มีประเภทเป็น ๓ คือค้นหาความอยากในอารมณ์
ที่น่ารักใคร่ เรียกว่ากามค้นหาอย่าง ๑ ค้นหาความอยากเป็นโน่น
เป็นนี่ เรียกว่าภวค้นหาอย่าง ๑ ค้นหาความอยากไม่เป็นโน่นเป็นนี่
เรียกว่าวิภวค้นหาอย่าง ๑.

ความดับค้นหาได้สิ้นเชิง ทุกข์ดับไปหมด ได้ชื่อว่านิโรธ เพราะ
เป็นความดับทุกข์.

ปัญญาอันเห็นชอบว่าสิ่งนี้ทุกข์ สิ่งนี้เหตุให้ทุกข์เกิด สิ่งนี้ความ
ดับทุกข์ สิ่งนี้ทางให้ถึงความดับทุกข์ ได้ชื่อว่ามรรค เพราะเป็นข้อ
ปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์.

มรรคนั้นมีองค์ ๘ ประการ คือ ปัญญาอันเห็นชอบ ๑ ดำริ
ชอบ ๑ เจรจาชอบ ๑ ทำการงานชอบ ๑ เลี้ยงชีวิตชอบ ๑ ทำความ
เพียรชอบ ๑ ท้งสติชอบ ๑ ท้งใจชอบ ๑.

อภิ. วิภงก. ๓๔/๑๒๗.

บัญญัติ ก่อ หมวด ๕

อนันตริยกรรม ๕

๑. มาตุฆาต ฆ่ามารดา.
๒. ปิตุฆาต ฆ่าบิดา.
๓. อรหันตฆาต ฆ่าพระอรหันต์.
๔. โลहितุปบาท ทำร้ายพระพุทธเจ้าจนถึงยังพระโลหิตให้ห้อ
ขึ้นไป.
๕. สัมภเภท ยังสงฆ์ให้แตกจากกัน.

กรรม ๕ อย่างนี้ เป็นบาปอันหนักที่สุด ห้ามสวรรค์ ห้าม
นิพพาน ตั้งอยู่ในฐานปาราชิกของผู้ถือพระพุทธศาสนา ห้ามไม่ให้ทำ
เป็นเด็ดขาด.

อง. ปญจก. ๒๒/๑๖๕.

อกิลหัจจเวกขณ ๕

๑. กวรพิจารณาทุกวัน ๆ ว่า เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่
ล่วงพ้นความแก่ไปได้.
๒. กวรพิจารณาทุกวัน ๆ ว่า เรามีความเจ็บเป็นธรรมดา ไม่
ล่วงพ้นความเจ็บไปได้.
๓. กวรพิจารณาทุกวัน ๆ ว่า เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่
ล่วงพ้นความตายไปได้.

๔. ควรพิจารณาทุกวัน ๆ ว่า เราจะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น.

๕. ควรพิจารณาทุกวัน ๆ ว่า เรามีกรรมเป็นของตัว เราทำดีจักได้ดี ทำชั่วจักได้ชั่ว.

อง. ปญจก. ๒๒/๘๑.

เวสาร์ชชกรณธรรม คือ ธรรมทำความกล้าหาญ & อย่าง

๑. สัทธา เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ.
๒. สील รักษากายวาจาให้เรียบร้อย.
๓. พาหุสัจจะ ความเป็นผู้ศึกษามาก.
๔. วิริยารัมภะ ปรารภความเพียร.
๕. บัญญา รอบรู้สิ่งที่ควรรู้.

อง. ปญจก. ๒๒/๑๔๔.

องค์แห่งภิกษุใหม่ & อย่าง

๑. สำรวมในพระปาติโมกข์ เว้นข้อที่พระพุทธเจ้าห้าม ทำตามข้อที่ทรงอนุญาต.

๒. สำรวมอินทรีย์ คือ ระวัง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้ความยินดียินร้ายครอบงำได้ ในเวลาที่เห็นรูปได้ยินเสียงกลิ่นรสเป็นต้น.

๓. ความเป็นคนไม่เอิกเกริกเฮฮา.

๔. อยู่ในเสนาสนะอันสงบ.

๕. มีความเห็นชอบ.

ภิกษุใหม่ควรตั้งอยู่ในธรรม ๕ อย่างนี้.

อง. ปญจก. ๒๒/๑๔๔.

องค์แห่งธรรมกถึก คือ นักเทศก์ ๕ อย่าง

๑. แสดงธรรมไปโดยลำดับ ไม่กั้ดลัดให้ขาดความ.
๒. อ่างเหตุผลแนะนำให้ผู้ฟังเข้าใจ.
๓. ตั้งจิตเมตตาปรารภนาให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง.
๔. ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภ.
๕. ไม่แสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่น **คือว่า ไม่ยกตนเสียคดี**

ผู้อื่น.

ภิกษุผู้เป็นธรรมกถึก ฟังตั้งองค์ ๕ อย่างนี้ไว้ในตน.

อง. ปญจก. ๒๒/๒๐๖.

ธัมมัสสวนานิสงส์ คือ อานิสงส์แห่งการฟังธรรม ๕ อย่าง

๑. ผู้ฟังธรรมย่อมได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง.
๒. สิ่งใดที่เคยฟังแล้ว แต่ไม่เข้าใจซัก ย่อมเข้าใจสิ่งนั้นซัก.
๓. บรรเทาความสงสัยเสียได้.
๔. ทำความเห็นให้ถูกต้องได้.
๕. จิตของผู้ฟังย่อมผ่องใส.

อง. ปญจก. ๒๒/๒๗๖.

ผล กอธรรมเป็นกำลัง ๕ อย่าง

๑. สัทธา ความเชื่อ.
๒. วิริยะ ความเพียร.
๓. สติ ความระลึกได้.
๔. สมาธิ ความตั้งใจมั่น.
๕. ปัญญา ความรอบรู้.

อินทรีย์ ๕ ก็เรียก เพราะเป็นใหญ่ในกิจของตน.

อง. ปญจก. ๒๒/๑๑.

นิวรณ์ ๕

ธรรมอันกันจิตไม่ให้บรรลุความดี เรียกนิวรณ์ มี ๕ อย่าง

๑. พอใจรักใคร่ในอารมณ์ที่ชอบใจมีรูปเป็นต้น เรียกกามฉันท์.
๒. ปองร้ายผู้อื่น เรียกพยาบาท.
๓. ความที่จิตหดหู่และเคลิบเคลิ้ม เรียกถีนมิทธะ.
๔. ฟุ้งซ่านและรำคาญ เรียกอุทธัจจกุกกุกจะ.
๕. ลังเลไม่ตกลงได้ เรียกวิจิกิจฉา.

อง. ปญจก. ๒๒/๑๒.

ขันธ ๕

กายกับใจนี้ แบ่งออกเป็น ๕ กอง เรียกว่าขันธ ๕ ๑. รูป

๒. เวทนา ๓. สัญญา ๔. สังขาร ๕. วิญญาณ.

ธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม ประชุมกันเป็นกายนี้ เรียกว่ารูป.

ความรู้สึกอารมณ์ว่า เป็นสุข คือ สบายกายสบายใจ หรือเป็นทุกข์ คือไม่สบายกายไม่สบายใจ หรือเฉย ๆ คือไม่ทุกข์ไม่สุข เรียกว่า เวทนา.

ความจำได้หมายรู้ คือ จำรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อารมณ์ที่เกิดกับใจได้ เรียกว่าสัญญา.

เจตสิกกรรม คือ อารมณ์ที่เกิดกับใจ เป็นส่วนดี เรียกกุศล เป็นส่วนชั่ว เรียกอกุศล เป็นส่วนกลาง ๆ ไม่ดีไม่ชั่ว เรียกอัพยากฤต เรียกว่าสังขาร.

ความรู้อารมณ์ในเวลาเมื่อรูปมากระทบตาเป็นต้น เรียกว่าวิญญาณ.

ขั้นที่ ๕ นี้ ย่นเรียกว่า นาม รูป. เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ รวมเข้าเป็นนาม รูปคงเป็นรูป.

อภิ. วิภงก. ๓๔/๑.

ฉัฏฐะ กัถา หมวด ๖

การวะ ๖ อย่าง

ความเอื้อเฟื้อ ในพระพุทธเจ้า ๑ ในพระธรรม ๑ ในพระสงฆ์ ๑
 ในความศึกษา ๑ ในความไม่ประมาท ๑ ในปฏิสันถารคือต้อนรับ
 ปราศรัย ๑. ภิกษุควรทำการวะ ๖ ประการนี้.

อง. ฉก. ๒๒/๓๖๔.

สาราณียธรรม ๖ อย่าง

ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึง เรียกว่าสาราณียธรรม มี
 ๖ อย่าง คือ :-

๑. เข้าไปตั้งกายกรรมประกอบด้วยเมตตา ในเพื่อนภิกษุสามเณร
 ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยชวนชวายในกิจธุระของเพื่อนกันด้วยกาย
 มีพยาบาลภิกษุไข้เป็นต้น ด้วยจิตเมตตา.

๒. เข้าไปตั้งวจีกรรมประกอบด้วยเมตตา ในเพื่อนภิกษุสามเณร
 ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยชวนชวายในกิจธุระของเพื่อนกันด้วย
 วาจา เช่นกล่าวสั่งสอนเป็นต้น ด้วยจิตเมตตา.

๓. เข้าไปตั้งมโนกรรมประกอบด้วยเมตตา ในเพื่อนภิกษุสามเณร
 ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ คิดแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่เพื่อนกัน.

๔. แบ่งปันลาภที่ตนได้มาแล้วโดยชอบธรรม ให้แก่เพื่อนภิกษุ
 สามเณร ไม่หวงไว้บริโภคนำเฉพาะผู้เดียว.

๕. รักษาศีลบริสุทธฺ์เสมออักษกับเพื่อนภิกษุสามเณรอื่น ๆ ไม่ทำตนให้เป็นที่ยังเกียจของผู้อื่น.

๖. มีความเห็นร่วมกันกับภิกษุสามเณรอื่น ๆ ไม่วิวาทกับใคร ๆ เพราะมีความเห็นผิดกัน.

ธรรม ๖ อย่างนี้ ทำผู้ประพฤติให้เป็นที่ยรักที่เคารพของผู้อื่น เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กันและกัน เป็นไปเพื่อความไม่วิวาทกันและกัน เป็นไปเพื่อความพร้อมเพรียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน.

อง. จกท. ๒๒/๓๒๒.

อายตนะภายใน ๖

ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. อินทริย์ ๖ ก็เรียก.

ม. ม. ๑๒/๔๖. อภ. วิภท. ๓๔/๘๕.

อายตนะภายนอก ๖

รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ คืออารมณ์ที่มาถูกต้องกาย ธรรม คืออารมณ์เกิดกับใจ. อารมณ์ ๖ ก็เรียก.

ม. อุป. ๑๔/๔๐๑. อภ. วิภท. ๓๔/๘๕.

วิญญาณ ๖

อากัยรูปกระตบตา	เกิดควมรุษัน	เรียกจักขุวิญญาณ
อากัยเตียงกระตบหู	เกิดควมรุษัน	เรียกโศตวิญญาณ
อากัยกถันกระตบจุมุก	เกิดควมรุษัน	เรียกฆานวิญญาณ
อากัยรสกระตบถัน	เกิดควมรุษัน	เรียกชีวหาวิญญาณ
อากัยโผฏฐัพพะกระตบกาย	เกิดควมรุษัน	เรียกกายวิญญาณ
อากัยธรรมเกิดกับใจ	เกิดควมรุษัน	เรียกมโนวิญญาณ.

ที. มหา. ๑๐/๓๔๔. อภ. วิภงก. ๓๔/๘๕.

สัมผัส ๖

อายตนะภายในมีตาเป็นถัน อายตนะภายนอกมีรูปเป็นถัน วิญญาณมีจักขุวิญญาณเป็นถัน กระตบกััน เรียกสัผัส มีชื่อตามอายตนะภายในเป็น ๖ คือ :-

จักขุ	}	สัผัส.
โศตะ		
ฆานะ		
ชีวหา		
กาย		
มโน		

ที. มหา. ๑๐/๓๔๔. ส. นิ. ๑๖/๔.

เวทนา ๖

สัมผัสนั้นเป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา เป็นสุขบ้าง ทุกข์บ้าง ไม่ทุกข์
ไม่สุขบ้าง มีชื่อตามอายตนะภายในเป็น ๖ คือ :-

จักขุ	} สัมผัสสชาเวทนา
โสต	
ฆาน	
ชีวหา	
กาย	
มโน	

ที. มหา. ๑๐/๓๔๔. ส. นิ. ๑๖/๔.

ธาตุ ๖

๑. ปฐวีธาตุ	คือ	ธาตุดิน.
๒. อาโปธาตุ	คือ	ธาตุน้ำ.
๓. เตโชธาตุ	คือ	ธาตุไฟ.
๔. วาโยธาตุ	คือ	ธาตุลม.
๕. อากาสธาตุ	คือ	ช่องว่างมีในกาย.
๖. วิญญาณธาตุ	คือ	ความรู้อะไรก็ได้.

ม. อุป. ๑๔/๑๒๔. ยภ. วิภงก. ๓๔/๑๐๑.

สัตตกะ คือ หมวด ๗

อปฺริหานิยฺธรรม ๗ อย่าง

ธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว ชื่อว่า อปฺริหานิยฺธรรม มี ๗ อย่าง คือ :-

๑. หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์.
๒. เมื่อประชุมก็พร้อมเพรียงกันประชุม เมื่อเลิกประชุม ก็พร้อมเพรียงกันเลิก และพร้อมเพรียงกันช่วยทำกิจที่สงฆ์จะต้องทำ.
๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่บัญญัติขึ้น ไม่ถอนสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้แล้ว สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบทตามที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้.
๔. ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่เป็นประธานในสงฆ์ เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เชื่อฟังถ้อยคำของท่าน.
๕. ไม่ลู่อ่านาจแก่ความอยากที่เกิดขึ้น.
๖. ยินดีในเสนาสนะป่า.
๗. ตั้งใจอยู่ว่า เพื่อนภิกษุสามเณรซึ่งเป็นผู้มีศีล ซึ่งยังไม่มาสู่อาวาส ขอให้มา ที่มาแล้ว ขอให้อยู่เป็นสุข.

ธรรม ๗ อย่างนี้ ตั้งอยู่ในผู้ใด ผู้นั้นไม่มีความเสื่อมเลย มีแต่ความเจริญฝ่ายเดียว.

อริยทรัพย์ ๗

ทรัพย์ คือ คุณความดีที่มีในสันดานอย่างประเสริฐ เรียก
อริยทรัพย์ มี ๗ อย่าง คือ :-

๑. สัทธา เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ.
๒. สील รักษา กาย วาจา ให้เรียบร้อย.
๓. หิริ ความละอายต่อบาปทุกจริต.
๔. โอตตัปปะ สะกุงกลัวต่อบาป.
๕. พาหุสัจจะ ความเป็นคนเคยได้ยินได้ฟังมามาก คือจำทรง
ธรรมและรู้ศิลปวิทยามาก.
๖. จาคะ สละให้บั้นสิ่งของของตนแก่คนที่ควรให้มัน.
๗. บัญญา รอบรู้สิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์.

อริยทรัพย์ ๗ ประการนี้ ก็กว่าทรัพย์ภายนอก มีเงินทองเป็นต้น
ควรแสวงหาไว้ให้มีในสันดาน.

อง. สกก. ๒๓/๕.

สัพปริสธรรม ๗ อย่าง

ธรรมของสัตบุรุษ เรียกว่า สัพปริสธรรม มี ๗ อย่าง คือ :-

๑. ฐัมมัญญตา ความเป็นผู้รู้จักเหตุ เช่นรู้จักว่า สิ่งนี้เป็นเหตุ
แห่งสุข สิ่งนี้เป็นเหตุแห่งทุกข์.
๒. อัตถัญญตา ความเป็นผู้รู้จักผล เช่นรู้จักว่า สุขเป็นผลแห่ง
เหตุอันนี้ ทุกข์เป็นผลแห่งเหตุอันนี้.
๓. อัตถัญญตา ความเป็นผู้รู้จักตนว่า เราว่าโดยชาติ ตระกูล ยศ

ศักดิ์ สมบัติ บริวาร ความรู้ และคุณธรรมเพียงเท่านั้น ๆ แล้วประพฤติก
คนให้สมควรแก่ที่เป็นอยู่อย่างไร.

๔. มัตถัญญตา ความเป็นผู้รู้ประมาณ ในการแสวงหาเครื่อง
เลี้ยงชีวิตแต่โดยทางที่ชอบ และรู้จักประมาณในการบริโภคแต่พอควร.

๕. กาลัญญตา ความเป็นผู้รู้จักกาลเวลาอันสมควรในอันประกอบ
กิจนั้น ๆ.

๖. ปริสัจญตา ความเป็นผู้รู้จักประชุมชน และกิจการที่จะต้อง
ประพฤติกต่อประชุมชนนั้น ๆ ว่า หมุ่นเมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิจการ
อย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ เป็นต้น.

๗. ปุคคัลปโรปรัญญตา ความเป็นผู้รู้จักเลือกบุคคลว่า ผู้เป็น
คนดีควรคบ ผู้เป็นคนไม่ดี ไม่ควรคบ เป็นต้น.

อง. สกทก. ๒๓/๑๑๓.

สัปปริสธรรมอีก ๑ อย่าง

๑. สัตบุรุษประกอบด้วยธรรม ๗ ประการ คือ มีศรัทธา มี
ความละเอียดรอบาป มีความกลัวต่อบาป เป็นคนไถยินได้ฟังมาก เป็น
คนมีความเพียร เป็นคนมีสติมั่นคง เป็นคนมีปัญญา.

๒. จะปรึกษาสิ่งใดกับใคร ๆ ก็ไม่ปรึกษาเพื่อจะเบียดเบียนตน
และผู้อื่น.

๓. จะคิดสิ่งใดก็ไม่คิดเพื่อจะเบียดเบียนตนและผู้อื่น.

๔. จะพูดสิ่งใดก็ไม่พูดเพื่อจะเบียดเบียนตนและผู้อื่น.

๕. จะทำสิ่งใดก็ไม่ทำเพื่อจะเบียดเบียนตนและผู้อื่น.

๖. มีความเห็นชอบ มีเห็นว่าทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่วเป็นต้น.
 ๗. ให้ทานโดยเคารพ คือเอื้อเฟื้อแก่ของที่ตัวให้ และผู้รับทาน
 นั้น ไม่ทำอาการคจทั้งเสีย.

นย. ม. อุป. ๑๔/๑๑๒.

โพชฌงค์ ๗

๑. สติ	ความระลึกได้.
๒. ธัมมวิจยะ	ความสอคล้องธรรม.
๓. วิริยะ	ความเพียร.
๔. ปีติ	ความอิ่มใจ.
๕. บัณฑิติ	ความสงบใจและอารมณ์.
๖. สมာธิ	ความตั้งใจมั่น.
๗. อุเบกขา	ความวางเฉย.

เรียกตามประเภทว่า สติสัมโพชฌงค์ไปโดยลำดับจนถึงอุเบกขา-
 สัมโพชฌงค์.

ส. มหา. ๑๔/๕๓.

อัฐฐกะ คือ หมวด ๘

โลกธรรม ๘

ธรรมที่ครอบงำสัตว์โลกอยู่ และสัตว์โลกย่อมเป็นไปตามธรรมนั้น เรียกว่าโลกธรรม. โลกธรรมนั้น ๘ อย่าง คือ มีลาภ ๑ ไม่มีลาภ ๑ มียศ ๑ ไม่มียศ ๑ นินทา ๑ สรรเสริญ ๑ สุข ๑ ทุกข์ ๑.

ในโลกธรรม ๘ ประการนี้ อย่างไรก็ดีอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ควรพิจารณาว่า สิ่งที่เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ก็แต่ว่ามันไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรรู้ตามที่เป็นจริง อย่าให้มันครอบงำจิตได้ คืออย่ายินดีในส่วนที่ปรารถนา อย่ายินร้ายในส่วนที่ไม่ปรารถนา.

อง. อฏฺฐก. ๒๓/๑๔๘.

ลักษณะตัดสินธรรมวินัย ๘ ประการ

ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อความกำหนัดย้อมใจ ๑.

เป็นไปเพื่อความประกอบทุกข์ ๑.

เป็นไปเพื่อความสะสมกองกิเลส ๑.

เป็นไปเพื่อความอยากใหญ่ ๑.

เป็นไปเพื่อความไม่สันโทษยินดีด้วยของมีอยู่ คือมีนี้แล้วอยากได้

นั้น ๑.

เป็นไปเพื่อความคลุกคลีด้วยหมู่คณะ ๑.

เป็นไปเพื่อความเกียจคร้าน ๑.

เป็นไปเพื่อความเลียงยาก ๑.

ธรรมเหล่านี้พึงรู้ว่า ไม่ใช่ธรรม ไม่ใช่วินัย ไม่ใช่คำสั่งสอน
ของพระศาสดา.

ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความคลายกำหนด ๑.

เป็นไปเพื่อความปราศจากทุกข์ ๑.

เป็นไปเพื่อความไม่สะสมกองกิเลส ๑.

เป็นไปเพื่อความอยากอันน้อย ๑.

เป็นไปเพื่อความสันโทษยินดีด้วยของมีอยู่ ๑.

เป็นไปเพื่อความสงัดจากหมู่ ๑.

เป็นไปเพื่อความเพียร ๑.

เป็นไปเพื่อความเลื่องง่าย ๑.

ธรรมเหล่านี้พึงรู้ว่า เป็นธรรม เป็นวินัย เป็นคำสั่งสอนของ
พระศาสดา.

อง. อฎฺจก. ๒๓/๒๘๘.

มรรคมงคล ๘

๑. สัมมาทิฏฐิ ปัญญาอันเห็นชอบ คือเห็นอริยสัจ ๔.
๒. สัมมาสังกัปปะ คำริชอบ คือ คำริจะออกจากกาม ๑ คำริ
ในอันไม่พยาบาท ๑ คำริในอันไม่เบียดเบียน ๑.
๓. สัมมาวาจา เจรจาชอบ คือเว้นจากวจีทุจริต ๔.
๔. สัมมากัมมันตะ ทำการงานชอบ คือเว้นจากกายทุจริต ๓.

๕. สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตชอบ คือเว้นจากความเลี้ยงชีวิต
โดยทางที่ผิด.

๖. สัมมาวายามะ เพียรชอบ คือเพียรในที่ ๔ สถาน.

๗. สัมมาสติ ระลึกชอบ คือระลึกในสติปัฏฐานทั้ง ๔.

๘. สัมมาสมาธิ ตั้งใจไว้ชอบ คือเจริญฌานทั้ง ๔.

ในองค์มรรคทั้ง ๘ นั้น เห็นชอบ คำริชอบ สงเคราะห์เข้าไป
บัญญัติสิกขา. วาจาชอบ การงานชอบ เลี้ยงชีวิตชอบ สงเคราะห์เข้าไป
ในศีลสิกขา. เพียรชอบ ระลึกชอบ ตั้งใจไว้ชอบ สงเคราะห์เข้าไป
จิตตสิกขา.

ม. มุ. ๑๒/๒๖. อภ. วิภงก. ๓๔/๓๑๗.

นวกะ คือ หมวด ๕

มละ คือ มลทิน ๕ อย่าง

โกรธ ๑ ลบหลู่บุญคุณท่าน ๑ วิชา ๑ กระหน่ำ ๑ มายา ๑
มักอวด ๑ พุกปด ๑ มีความปรารถนาลามก ๑ เห็นผิด ๑.

อภ. วิภงก. ๓๔/๔๒๖.

ทศกะ ก่อ หมวด ๑๐

อกุศลกรรมบถ ๑๐

จัดเป็นกายกรรม ก่อทำด้วยกาย ๓ อย่าง

๑. ปาณาติบาต ทำชีวิตสัตว์ให้ตกลงง ก่อฆ่าสัตว์.
๒. อทินนาทาน ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ กว้ย

อาการแห่งขโมย.

๓. กามเมสุ มิจฉาจาร ประพฤติผิดในกาม.

จัดเป็นวจีกรรม ก่อทำด้วยวาจา ๔ อย่าง

๔. มุสาวาท พูดเท็จ.
๕. ปีสุนาวาจา พูดส่อเสียด.
๖. ผรุสวาจา พูดคำหยาบ.
๗. สัมผัปปลาปะ พูดเพ้อเจ้อ.

จัดเป็นมโนกรรม ก่อทำด้วยใจ ๓ อย่าง

๘. อภิชณา โลกอยากได้ของเขา.
๙. พยาบาท ปองร้ายเขา.
๑๐. มิจฉาทิฎฐิ เห็นผิดจากคลองธรรม.

กรรม ๑๐ อย่างนี้ เป็นทางบาป ไม่ควรดำเนิน.

กุศลกรรมบถ ๑๐

จัดเป็นกายกรรม ๓ อย่าง

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง.
๒. อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ค้ำยอาการแห่งขโมย.
๓. กาเมสุ มิจฉารานา เวรมณี เว้นจากประพฤติกผิดในกาม.

จัดเป็นวจีกรรม ๔ อย่าง

๔. มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากพูดเท็จ.
๕. ปิสุณาย วาจา เวรมณี เว้นจากพูดส่อเสียด.
๖. ผรุสย วาจา เวรมณี เว้นจากพูดคำหยาบ.
๗. สัมผัปปลาปา เวรมณี เว้นจากพูดเพ้อเจ้อ.

จัดเป็นมโนกรรม ๓ อย่าง

๘. อนภิชชา ไม่โลภอยากได้ของเขา.
๙. อพยาบาท ไม่พยาบาทปองร้ายเขา.
๑๐. สัมมาทิฐิ เห็นชอบตามคลองธรรม.

กรรม ๑๐ อย่างนี้เป็นทางบุญ ควรดำเนิน.

ที. มหา. ๑๐/๓๕๕. ที. ปาฎิ. ๑๑/๒๕๕. ม. มุ. ๑๒/๕๒๓.

บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ อย่าง

๑. ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน.
๒. สีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล.

๓. ภาวนามัย	บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา.
๔. อปจายนมัย	บุญสำเร็จด้วยการประพุกัด้อมตนแก่
ผู้ใหญ่.
๕. เวยยาวัจจมัย	บุญสำเร็จด้วยการช่วยชวนช่วยในกิจ
ที่ชอบ.
๖. บัณฑิตทานมัย	บุญสำเร็จด้วยการให้ส่วนบุญ.
๗. บัณฑิตานุโมทนามัย	บุญสำเร็จด้วยการอนุโมทนาส่วนบุญ.
๘. ธัมมัสสวนมัย	บุญสำเร็จด้วยการฟังธรรม.
๙. ธัมมเทศนามัย	บุญสำเร็จด้วยการแสดงธรรม.
๑๐. ทิฏฐชุกัมม	การทำความเห็นให้ตรง.

สุ. วิ. ๓/๒๔๖. อภิธมมกุตตสุงคหปาติ. ๒๔. กญฺฐิกา. ๑๘๑.

ธรรมที่บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ๑๐ อย่าง

๑. บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า บัณฑิตเรามีเพศต่างจาก
กฤหัสถ์แล้ว อาการกิริยาใด ๆ ของสมณะ เราต้องทำอาการกิริยานั้น ๆ
๒. บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า ความเลี้ยงชีวิตของเราเนื่อง
ด้วยผู้อื่น เราควรทำตัวให้เขาเลี้ยงง่าย.
๓. บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า อาการกายวาจาอย่างอื่น
ที่เราจะต้องทำให้ดีขึ้นไปกว่านี้ ยังมีอยู่อีก ไม่ใช่เพียงเท่านั้น.

๔. บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า ตัวของเราเองก็เทียบตัวเราเองโดยศีลได้หรือไม่.

๕. บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า ผู้รู้ใคร่กรวดญแล้วก็เทียบเราโดยศีลได้หรือไม่.

๖. บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า เราจะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งนั้น.

๗. บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า เรามีกรรมเป็นของตัวเราทำดีจักได้ดี ทำชั่วจักได้ชั่ว.

๘. บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า วันคืนล่วงไป ๆ บัดนี้เราทำอะไรอยู่.

๙. บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า เรายินดีในที่สงัดหรือไม่.

๑๐. บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า คุณวิเศษของเรามีอยู่หรือไม่ ที่จะให้เราเป็นผู้ไม่เก้อเขินในเวลาเพื่อนบรรพชิตถามในกาลภายหลัง.

อง. ทสก. ๒๔/๕๑.

นาถกรณธรรม คือ ธรรมทำทัฬง ๑๐ อย่าง

๑. ศีล รักษากายวาจาให้เรียบร้อย.
๒. พาหุสัจจะ ความเป็นผู้ได้ศกัับศรบัฟ้งมาก.
๓. กัลยาณมิตตตา ความเป็นผู้มีเพื่อนถึงาม.
๔. โสวจัตตทา ความเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย.

๕. กิงกรณียะสุ ทักขตา ความขยันช่วยเอาใจใส่ในกิจธุระของเพื่อนภิกษุสามเณร.

๖. ฐัมมกามตา ความใคร่ในธรรมที่ชอบ.

๗. วิริยะ เพียรเพื่อจะละความชั่ว ประพฤติความดี.

๘. สันโทษ ยินดีด้วยผ้าห่ม ผ้าห่ม อาหาร ที่นอน ที่นั่ง และยา ทามมีตามได้.

๙. สติ จำการที่ได้ทำและคำที่พูดแล้วแม่นานได้.

๑๐. ปัญญา รอบรู้ในกองสังขารตามเป็นจริงอย่างไร.

อง. ทสก. ๒๔/๒๗.

กถาวัตถุ คือ ถ้อยคำที่ควรพูด ๑๐ อย่าง

๑. อับบีจกถา ถ้อยคำที่ชักนำให้มีความปรารถนาน้อย.

๒. สันตุฏฐิกถา ถ้อยคำที่ชักนำให้สันโทษยินดีด้วยบัจจยตามมี
ตามได้.

๓. ปวิเวกกถา ถ้อยคำที่ชักนำให้สงัดกายสงัดใจ.

๔. อสังสัคคกถา ถ้อยคำที่ชักนำไม่ให้ระคนด้วยหมู่.

๕. วิริยารัมภกถา ถ้อยคำที่ชักนำให้ปรารถนาคความเพียร.

๖. สीलกถา ถ้อยคำที่ชักนำให้ตั้งอยู่ในศีล.

๗. สมาริกถา ถ้อยคำที่ชักนำให้ทำใจให้สงบ.

๘. บัญญาภกถา ถ้อยคำที่ชักนำให้เกิดปัญญา.

๙. วิมุตติกถา ถ้อยคำที่ชักนำให้ทำใจให้พ้นจากกิเลส.

๑๐. วิมุตติญาณทัตตสนกถา ถ้อยคำที่ชักนำให้เกิดความรู้ความเห็น
ในความที่ใจพ้นจากกิเลส.

อง. ทสก. ๒๔/๑๓๘.

อนุสสติ คือ อารมณีกวระระลึก ๑๐ ประการ

๑. พุทธานุสสติ	ระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า.
๒. ธัมมานุสสติ	ระลึกถึงคุณของพระธรรม.
๓. สังฆานุสสติ	ระลึกถึงคุณของพระสงฆ์.
๔. สីลानุสสติ	ระลึกถึงศีลของตน.
๕. จาคานุสสติ	ระลึกถึงทานที่ตนบริจาแล้ว.
๖. เทวทานุสสติ	ระลึกถึงคุณที่ทำบุญกศลให้เป็นเทวดา.
๗. มรณัสสติ	ระลึกถึงความตายที่จะมาถึงตน.
๘. กายกตาสติ	ระลึกทั่วไปในกาย ให้เห็นว่า ไม่งาม นำ

เกลียดโสโครก.

๙. อานาปานสติ	ตั้งสติกำหนดลมหายใจเข้าออก.
๑๐. อุปสมาณุสสติ	ระลึกถึงคุณพระนิพพาน ซึ่งเป็นที่ระงับ

กิเลสและกองทุกข์.

วิ. อนุสสติ. ปจม. ๒๕๐.

ปกิณณกะ คือ หมวดเบ็ดเตล็ด

อุปกิเลส คือ โทษเครื่องเศร้าหมอง ๑๖ อย่าง

๑. อภิชฌาวิสมโลภะ ละโมบไม่สม่ำเสมอ คือความเพ่งเล็ง.
๒. โทสะ. ร้ายกาจ.
๓. โกรธะ. โกรธ.
๔. อุปนาหะ. ผูกโกรธไว้.
๕. มกัชชะ. ลบหลู่คุณท่าน.
๖. ปลาสะ. ตีเสมอ คือยกตัวเทียมท่าน.
๗. อิตสา. วิชยา คือเห็นเขาได้ดี ทนอยู่ไม่ได้.
๘. มัจฉริยะ. ตระหนี่.
๙. มายา. มารยา คือเจ้าเล่ห์.
๑๐. สาทะยยะ. โอ้อวด.
๑๑. ตัมภะ. หัวค้อ.
๑๒. สारัมภะ. แข่งดี.
๑๓. มานะ. ถือตัว.
๑๔. อทิมานะ. กุหมั่นท่าน.
๑๕. มทะ. มัวเมา.
๑๖. ปมาทะ. เล่นเลื้อ.

ม. ม. ๑๒/๒๖-๒๗,๖๕.

๑. ในรัชมทาทาสกฺร (ม. ม. ๑๒/๒๖-๒๗) ข้อ ๑ ว่า โลภะ ข้อ ๒ ว่า โทสะ ในวัคคฺ. ปมสฺกฺร (ม. ม. ๑๒/๖๕) ข้อ ๑ ว่า อภิชฌาวิสมโลภะ ข้อ ๒ ว่า พยาปาทะ. นอกนั้น เหมือนกัน.

โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ

สติปัฏฐาน ๔	(หน้า ๓๔).
สัมมัปปธาน ๔	(ปธาน ๔ หน้า ๓๕).
อิทธิบาท ๔	(หน้า ๓๖).
อินทริย์ ๕	(หน้า ๔๕).
พละ ๕	(หน้า ๔๕).
โพชฌงค์ ๗	(หน้า ๕๔).
มรรคมรรค ๘	(หน้า ๕๖).

กิริยปฏิบัติ

จตุกกะ

กรรมกิลเลส คือ กรรมเครื่องเศร้าหมอง ๔ อย่าง

๑. ปาณาติบาต ทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง.
๒. อทินนาทาน ถูเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ด้วยอาการ

แห่งขโมย.

๓. กามเมสุ มิจฉาจาร ประพฤติผิดในกาม.
๔. มุสาวาท พูดเท็จ.

กรรม ๔ อย่างนี้ นักปราชญ์ไม่สรรเสริญเลย.

ที. ปาฎิ. ๑๑/๑๔๕.

อบายมุข คือ เหตุเครื่องฉิบหาย ๔ อย่าง

๑. ความเป็นนักเลงหญิง.
๒. ความเป็นนักเลงสุรา.
๓. ความเป็นนักเลงเล่นการพนัน.
๔. ความคบคนชั่วเป็นมิตร.

โทษ ๔ ประการนี้ ไม่ควรประกอบ.

อง. อฎฐก. ๒๓/๒๔๖.

กฏฐัมมิกัตถประโยชน์ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ อย่าง

๑. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น ในการประกอบกิจ เครื่องเลี้ยงชีพที่ดี ในการศึกษาเล่าเรียนที่ดี ในการทำธุระหน้าที่ ของตนที่ดี.

๒. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือรักษาทรัพย์ที่ แสวงหามาได้ด้วยความหมั่น ไม่ให้เป็นอันตรายก็ดี รักษาการงาน ของตน ไม่ให้เสื่อมเสียไปก็ดี.

๓. กัลยาณมิตตตา ความมีเพื่อนเป็นคนดี ไม่คบคนชั่ว.

๔. สมชีวิตา ความเลี้ยงชีพตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หาได้ ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก.

อง. อฎฐก. ๒๓/๒๔๔.

สัมปรายิกัตถประโยชน์ คือ ประโยชน์ภายหน้า ๔ อย่าง

๑. สัทธาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศรัทธา คือเชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ เช่นเชื่อว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น.

๒. สีลสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศีล คือรักษากายวาจาเรียบร้อยดี ไม่มีโทษ.

๓. จาคสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการบริจาคทาน เป็นการเฉลี่ยสุข ให้แก่ผู้อื่น.

๔. บัญญาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยปัญญา รู้จักบาป บุญ คุณ

๑. ในบาลีใช้ว่า ธรรม ๔ ประการ เป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขในปัจจุบัน.

๒. ในบาลีใช้ว่า ธรรม ๔ ประการ เป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขในภายหน้า.

โทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ เป็นกัน.

อง. อฎจก. ๒๓/๒๔๗.

มิตตปฏิรูป กือ คนเทียมมิตร ๔ จำพวก

๑. คนปอกลอก.
๒. คนดีแต่พูด.
๓. คนหัวประจบ.
๔. คนชักชวนในทางฉิบหาย.

คน ๔ จำพวกนี้ มิใช่มิตร เป็นแต่คนเทียมมิตร ไม่ควรคบ.

ที. ปาฎ. ๑๑/๑๔๕.

๑. คนปอกลอก มีลักษณะ ๔

- (๑) กิดเอาแต่ได้ฝ่ายเดียว.
- (๒) เสียให้น้อย กิดเอาให้ไต่่มาก.
- (๓) เมื่อมีภัยแก่ตัว จึงรับทำกิจของเพื่อน.
- (๔) คบเพื่อนเพราะเห็นแก่ประโยชน์ของตัว.

ที. ปาฎ. ๑๑/๑๔๕.

๒. คนดีแต่พูด มีลักษณะ ๔

- (๑) เก็บเอาของล่วงแล้วมาปราศรัย.
- (๒) อ่างเอาของที่ยังไม่มีมาปราศรัย.
- (๓) สงเคราะห์ด้วยสิ่งหาประโยชน์มิได้.
- (๔) ออกปากฟังมิได้.

ที. ปาฎ. ๑๑/๒๐๐.

๓. คนหัวประจบ มีลักษณะ ๔

- (๑) จะทำชั่วก็คล้อยตาม.
- (๒) จะทำดีก็คล้อยตาม.
- (๓) ต่อหน้าว่าสรรเสริญ.
- (๔) ลับหลังต้งนินทา.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๒๐๐.

๔. คนชักชวนในทางนิบหนาย มีลักษณะ ๔

- (๑) ชักชวนคีม้ามา.
- (๒) ชักชวนเที่ยวกลางคืน.
- (๓) ชักชวนให้มัวเมาในการเล่น.
- (๔) ชักชวนเล่นการพนัน.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๒๐๐.

มิตรแท้ ๔ จำพวก

- ๑. มิตรมีอุปการะ.
- ๒. มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์.
- ๓. มิตรแนะนำประโยชน์.
- ๔. มิตรมีความรักใคร่.

มิตร ๔ จำพวกนี้ เป็นมิตรแท้ ควรคบ.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๒๐๐.

๑. มิตรมีอุปการะ มีลักษณะ ๔

- (๑) บอingkันเพื่อนผู้ประมาทแล้ว.

- (๒) บอังกัณฑ์รพณ์สมบัตินของเพื่อนผู้ประมาทแล้ว.
 - (๓) เมื่อมีภัย เป็นที่พึ่งพำนักได้.
 - (๔) เมื่อมีธุระ ช่วยออกทรัพย์ให้เกินกว่าที่ออกปาก.
- ที. ปาฎิ. ๑๑/๒๐๑.

๒. มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ มีลักษณะ ๔

- (๑) ขยายความลับของตนแก่เพื่อน.
 - (๒) ปีกความลับของเพื่อนไม่ให้แพร่พราย.
 - (๓) ไม่ละทิ้งในยามวิบัติ.
 - (๔) แม้ชีวิตก็อาจสละแทนได้.
- ที. ปาฎิ. ๑๑/๒๐๑.

๓. มิตรณะประโยชน์ มีลักษณะ ๔

- (๑) ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว.
 - (๒) แนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี.
 - (๓) ให้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง.
 - (๔) บอกทางสวรรค์ให้.
- ที. ปาฎิ. ๑๑/๒๐๑.

๔. มิตรมีความรักใคร่ มีลักษณะ ๔

- (๑) ทุกข์ ๆ ถ้วย.
 - (๒) สุข ๆ ถ้วย.
 - (๓) โต้เถียงคนที่พุกติเตียนเพื่อน.
 - (๔) รับรองคนที่พุกสรรเสริญเพื่อน.
- ที. ปาฎิ. ๑๑/๒๐๒.

สังกหัตถ์ ๔ อย่าง

๑. ทาน ให้บั้นสึงของของทนแก่ผู้อื่นที่ควรให้บั้น.
๒. บิยวาจา เจรจาวาจาที่อ่อนหวาน.
๓. อัถถจรียา ประพฤตีสึงที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น.
๔. สมนัททกตา ความเป็นคนมีตนเสมอไม่ถือตัว.

คุณทั้ง ๔ อย่างนี้ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของผู้อื่นไว้ได้.

อง. จกุกก. ๒๑/๔๒.

สุขของกฤหัสถ์ ๔ อย่าง

๑. สุขเกิดแก่ความมั่งทรัพย์.
๒. สุขเกิดแก่การจ่ายทรัพย์บริโลก.
๓. สุขเกิดแก่ความไม่ต้องเป็นหนี้.
๔. สุขเกิดแก่ประกอบกิจการงานที่ปราศจากโทษ.

อง. จกุกก. ๒๑/๕๐.

ความปรารถนาของบุคคลในโลกที่ได้สมหมายด้วยยาก ๔ อย่าง

๑. ขอสมบัติจงเกิดมีแก่เราโดยทางที่ชอบ.
๒. ขอยศจงเกิดมีแก่เราและญาติพวกพ้อง.
๓. ขอเราจงรักษาอายุให้ยืนนาน.
๔. เมื่อสิ้นชีพแล้ว ขอเราจงไปบังเกิดในสวรรค์.

อง. จกุกก. ๒๑/๕๕.

ธรรมเป็นเหตุให้สมหมาย มีอยู่ ๔ อย่าง

๑. สัทธาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศรัทธา.
๒. สีลสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศีล.
๓. จาคสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการบริจาคทาน.
๔. บัญญาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยปัญญา.

อง. จกุกก. ๒๑/๘๑.

ตระกูลอันมั่งคั่งจะตั้งอยู่นานไม่ได้ เพราะสถาน ๔

๑. ไม่แสวงหาพัสดุที่หายแล้ว.
๒. ไม่บูรณะพัสดุที่กรำคร่ำ.
๓. ไม่รู้จักประมาณในการบริโภคนสมบัติ.
๔. ตั้งสตรีหรือบุรุษทุศีลให้เป็นแม่เรือนพ่อเรือน.

ผู้หวังจะดำรงตระกูล ควรเว้นสถาน ๔ ประการนี้เสีย.

อง. จกุกก. ๒๑/๓๓๖.

ธรรมของขรราวาส ๔

๑. สัจจะ สัตย์ซื่อต่อกัน.
๒. ทมะ รู้จักข่มจิตของตน.
๓. ชันติ อุตทน.
๔. จาคะ สละให้ปันสิ่งของของตนแก่คนที่ควรให้ปัน.

ส. ส. ๑๔/๓๑๖.

บัญญัติ

ประโยชน์เกิดแต่การถือโภคทรัพย์ ๕ อย่าง แสวงหาโภคทรัพย์ได้โดยทางที่ชอบแล้ว

๑. เลี้ยงตัว มารดา บิดา บุตร ภรรยา บ่าวไพร่ ให้เป็นสุข.
๒. เลี้ยงเพื่อนฝูงให้เป็นสุข.
๓. บำบัดอันตรายที่เกิดแก่เหตุต่าง ๆ.
๔. ทำพลี ๕ อย่าง คือ
 - ก. ญาติพลี สงเคราะห์ญาติ.
 - ข. อติถิพลี ต้อนรับแขก.
 - ค. ปุพพเปตพลี ทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย.
 - ฆ. ราชพลี ถวายเป็นหลวง มีภาชีอากรเป็นต้น.
 - ง. เทเวตพลี ทำบุญอุทิศให้เทวดา.
๕. บริจาคทานในสมณพราหมณ์ผู้ประพฤติชอบ.

อ.จ. ปญจก. ๒๒/๔๘.

ศีล ๕

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากทำชีวิตสัตว์ให้ตกลงไป.
๒. อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ถ้วยอาการแห่งขโมย.
๓. กามเมสุ มิจจาจารา เวรมณี เว้นจากประพฤติกผิดในกาม.
๔. มุสสาวาทา เวรมณี เว้นจากพูดเท็จ.

๕. สุราเมรัยมัชฌมาทัญฐานา เวรมณี เว้นจากคีมน้ำเมา คือ
สุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท.

ศีล ๕ ประการนี้ กฤหัสถ์ควรรักษาเป็นนิตย์.

อจ. ปญจก. ๒๒/๒๒๖.

มิถิลาวณิชชา คือการกำขายไม่ชอบธรรม & อย่าง

๑. กำขายเครื่องประหาร.
๒. กำขายมนุษย์.
๓. กำขายสัตว์เป็นสำหรับฆ่าเพื่อเป็นอาหาร.
๔. กำขายน้ำเมา.
๕. กำขายยาพิษ.

การกำขาย ๕ อย่างนี้ เป็นข้อห้ามอุบาสกไม่ให้ประกอบ.

อจ. ปญจก. ๒๒/๒๓๒.

สมบัติของอุบาสก & ประการ

๑. ประกอบด้วยศรัทธา.
๒. มีศีลบริสุทธิ์.
๓. ไม่ถือมงคลตื่นข่าว คือเชื่อกรรม ไม่เชื่อมงคล.
๔. ไม่แสวงหาเขตบุญนอกพุทธศาสนา.
๕. บำเพ็ญบุญแต่ในพุทธศาสนา.

อุบาสกพึงตั้งอยู่ในสมบัติ ๕ ประการ และเว้นจากวิบัติ ๕ ประการ
ซึ่งวิปริตจากสมบัตินั้น.

อจ. ปญจก. ๒๒/๒๓๐.

นักกษ

ทศ ๖

๑. ปุรัตถิมทิส	คือทศเบื้องหน้า	มารดาบิดา.
๒. ทักขินทิส	คือทศเบื้องขวา	อาจารย์.
๓. บัจฉิมทิส	คือทศเบื้องหลัง	บุตรภรรยา.
๔. อุกถรทิส	คือทศเบื้องซ้าย	มิตร.
๕. เหนฏฐิมทิส	คือทศเบื้องต่ำ	บ่าว.
๖. อุปริมทิส	คือทศเบื้องบน	สมณพราหมณ์.

ที. ปาฎิ. ๑๑/๒๐๓.

๑. ปุรัตถิมทิส คือทศเบื้องหน้า มารดาบิดา บุตรพึงบำรุงด้วย

สถาน ๕

- (๑) ท่านใดเลี้ยงมาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ.
- (๒) ทำกิจของท่าน.
- (๓) คำรงวงศ์สกุล.
- (๔) ประพศุทิตนให้เป็นคนควรรับทรัพย์มรดก.
- (๕) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน.

ที. ปาฎิ. ๑๐/๒๐๓.

มารดาบิดาได้รับบำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์บุตรด้วยสถาน ๕

- (๑) ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว.
- (๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี.
- (๓) ให้ศึกษาศิลปวิทยา.

- (๔) ทาภรรยาที่สมควรให้.
- (๕) มอบทรัพย์ให้ในสมัย.

ที่. ปาฎิ. ๑๑/๒๐๓.

๒. ทักขินทิส คือทิสเบื้องขวา อาจารย์ ศิษย์พึงบำรุงด้วยสถาน ๕

- (๑) ถ้วยลูกขี้นัยรับ.
- (๒) ถ้วยเข้าไปยื่นคอยรับใช้.
- (๓) ถ้วยเชือกฟุ้ง.
- (๔) ถ้วยอุปัฏฐาก.
- (๕) ถ้วยเรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ.

ที่. ปาฎิ. ๑๑/๒๐๓.

อาจารย์ได้รับบำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์ศิษย์ด้วยสถาน ๕

- (๑) แนะนำดี.
- (๒) ให้เรียนดี.
- (๓) บอกศิลปให้สิ้นเชิง ไม่ปิดบังอำพราง.
- (๔) ยกย่องให้ปรากฏในเพื่อนฝูง.
- (๕) ทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย (คือจะไปทางทิศไหนก็ไม่

ออกอยาก).

ที่. ปาฎิ. ๑๑/๒๐๔.

๓. บัจฉิมทิส คือทิสเบื้องหลัง ภรรยา สามิพึงบำรุงด้วยสถาน ๕

- (๑) ถ้วยยกย่องนับถือว่าเป็นภรรยา.
- (๒) ถ้วยไม่ดูหมิ่น.

- (๓) ค้ำยไม่ประพฤติก่ลวงใจ.
- (๔) ค้ำยมอบความเป็นใหญ่ให้.
- (๕) ค้ำยให้เครื่องแต่งตัว.

ที่. ปาฎิ. ๑๑/๒๐๔.

ภรรยาได้รับบ้ำรุงฉะนั้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์สามด้วยสถาน ๕

- (๑) จักการงานที.
- (๒) สงเคราะห์คนข้างเคียงของผัวที.
- (๓) ไม่ประพฤติก่ลวงใจผัว.
- (๔) รักษาทรัพย์ที่ผัวหามาได้ไว้.
- (๕) ขยั้นไม่เกยจกร้านในกิจการทั้งปวง.

ที่. ปาฎิ. ๑๑/๒๐๔.

๔. อดตรทีส คือทีศเบองข้ำย มิตร กุลบุตรฟั้งบ้ำรุงด้วยสถาน ๕

- (๑) ค้ำยให้บั้น.
- (๒) ค้ำยเจรจาด้อยค้ำไฟเราะ.
- (๓) ค้ำยประพฤติประโยชน์.
- (๔) ค้ำยความเป็นผู้มีตนเสมอ.
- (๕) ค้ำยไม่แกล้งกล้าวให้คลาดจากความเป็นจริง.

ที่. ปาฎิ. ๑๑/๒๐๔.

มิตรได้รับบ้ำรุงฉะนั้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรด้วยสถาน ๕

- (๑) รักษามิตรผู้ประมาทแล้ว.
- (๒) รักษาทรัพย์ของมิตรผู้ประมาทแล้ว.

- (๓) เมื่อมีภัย เอาเป็นที่พึ่งพำนักได้.
- (๔) ไม่ละทิ้งในยามวิบัติ.
- (๕) นับถือตลอดถึงวงศ์ของมิตร.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๒๐๔.

๕. เภฏฐิมทิส คือทิศเบื้องต่ำ บ่าว นายพึ่งบำรุงด้วยสถาน ๕

- (๑) ค้ำยันจัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง.
- (๒) ค้ำยันให้อาหารและรางวัล.
- (๓) ค้ำยันรักษาพยาบาลในเวลาเจ็บไข้.
- (๔) ค้ำยันแจกของมีรสแปลกประหลาดให้กิน.
- (๕) ค้ำยันปล่อยในสมัย.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๒๐๔.

บ่าวได้รับบำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์นายด้วยสถาน ๕

- (๑) ลูกขึ้นทำการงานก่อนนาย.
- (๒) เลิกการงานทีหลังนาย.
- (๓) ถือเอาแต่ของทีนายให้.
- (๔) ทำการงานให้ดีขึ้น.
- (๕) นำคุณของนายไปสรรเสริญในที่นั้น ๆ.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๒๐๔.

๖. อุปริมทิส คือทิศเบื้องบน สมณพราหมณ์ กุลบุตรพึ่งบำรุงด้วยสถาน ๕

- (๑) ค้ำยันกายกรรม คือทำอะไร ๆ ประกอบด้วยเมตตา.

- (๒) ทั่วยวจีกรรม คือพูดอะไร ๆ ประกอบทั่วยเมตทา.
- (๓) ทั่วยมโนกรรม คือคิดอะไร ๆ ประกอบทั่วยเมตทา.
- (๔) ทั่วยความเป็นผู้ไม่ปิดประตู คือมิได้ห้ามเข้าบ้านเรือน.
- (๕) ทั่วยให้อามิสทาน.

ที. ปาฎิ. ๑๑/๒๐๔.

สมณพราหมณ์ได้รับบำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์ก่อกุศลบุญด้วย

สถาน ๖

- (๑) ห้ามไม่ให้กระทำความชั่ว.
- (๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี.
- (๓) อนุเคราะห์ทั่วยน้ำใจนงาม.
- (๔) ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง.
- (๕) ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่ม.
- (๖) บอกทางสวรรค์ให้.

ที. ปาฎิ. ๑๑/๒๐๖.

อบายมุข คือเหตุเครื่องนิบคาย ๖

- (๑) คีมน้ำเมา.
- (๒) เที้ยวกลางคืน.
- (๓) เที้ยวคูการเล่น.
- (๔) เล่นการพนัน.
- (๕) กบคนชั่วเป็นมิตร.

(๖) เกียรติรำนทำการงาน.

ท. ปาฎ. ๑๑/๑๔๖.

๑. คมนำเมา มีโทษ ๖

- (๑) เสียทรัพย์.
- (๒) ก่อการทะเลาะวิวาท.
- (๓) เกิดโรค.
- (๔) ต้องคดีเตียน.
- (๕) ไม่รู้จักอาย.
- (๖) ทอนกำลังปัญญา.

ท. ปาฎ. ๑๑/๑๔๖.

๒. เที้ยวกลางคืน มีโทษ ๖

- (๑) ชื่อว่าไม่รักษาตัว.
- (๒) ชื่อว่าไม่รักษาลูกเมีย.
- (๓) ชื่อว่าไม่รักษาทรัพย์สมบัติ.
- (๔) เป็นที่ระแวงของคนทั้งหลาย.
- (๕) มักถูกใส่ความ.
- (๖) ได้รับความลำบากมาก.

ท. ปาฎ. ๑๑/๑๔๗.

๓. เที้ยวดูการเล่่น มีโทษตามวัตถุที่ไปดู ๖

- (๑) ราชที่ไหนไปที่นั่น.
- (๒) ขั้บร้องที่ไหนไปที่นั่น.

- (๓) คีตสตีเบ้าที่ไหนไปที่นั่น.
- (๔) เสภาที่ไหนไปที่นั่น.
- (๕) เพลงที่ไหนไปที่นั่น.
- (๖) เด็ดเท็งที่ไหนไปที่นั่น.

ที่. ปาฏิ. ๑๑/๑๔๗.

๔. เล่นการพนัน มีโทษ ๖

- (๑) เมื่อชนะยอมก่อเวร.
- (๒) เมื่อแพ้ย่อมเสียกายทรัพย์ที่เสียไป.
- (๓) ทรัพย์ยอมฉิบหาย.
- (๔) ไม่มีใครเชื่อถือถ้อยคำ.
- (๕) เป็นที่หมิ่นประมาทของเพื่อน.
- (๖) ไม่มีใครประสงค์จะแต่งงานด้วย.

ที่. ปาฏิ. ๑๑/๑๔๗.

๕. คบคนชั่วเป็นมิตร มีโทษตามบุคคลที่คบ ๖

- (๑) นำให้เป็นนักเลงการพนัน.
- (๒) นำให้เป็นนักเลงเจ้าชู้.
- (๓) นำให้เป็นนักเลงเหล้า.
- (๔) นำให้เป็นคนหลงเขาค้ายของปลอม.
- (๕) นำให้เป็นคนหลงเขาซึ่งหน้า.
- (๖) นำให้เป็นคนหัวไม้.

ที่. ปาฏิ. ๑๑/๑๔๗.

๖. เกียจคร้านทำงาน มีโทษ ๖

- (๑) มักให้อ้างว่า หนานัก แล้วไม่ทำงาน.
- (๒) มักให้อ้างว่า ร้อนนัก แล้วไม่ทำงาน.
- (๓) มักให้อ้างว่า เวลาเย็นแล้ว แล้วไม่ทำงาน.
- (๔) มักให้อ้างว่า ยังเข้าอยู่ แล้วไม่ทำงาน.
- (๕) มักให้อ้างว่า หิวนัก แล้วไม่ทำงาน.
- (๖) มักให้อ้างว่า ระบายนัก แล้วไม่ทำงาน.

ผู้หวังความเจริญด้วยโภคทรัพย์ พึงเว้นเหตุเครื่องฉิบหาย ๖
ประการนี้เสีย.

ที. ปาฏิ. ๑๑/๑๔๗.
